СУСПІЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ

ДЕНЬ ПІСЛЯ

Перехід України від війни до безпечного відновлення

Повна концепція • редакція 1.3 • 2 листопада 2026 року

Безпека, підтримка людей, відбудова, зайнятість і підготовка до мирного життя.

Для публічного обговорення та фахового розгляду

Наведені механізми є пропозиціями для оцінювання. Документ не встановлює нових прав чи обов’язків і не замінює законодавчих, бюджетних або міжнародних процедур.

Підпис короткої петиції означає підтримку підготовки комплексного плану, а не схвалення кожного положення цієї концепції.

Зміст

1. Предмет, мета та межі концепції

2. Умови й послідовність переходу

3. Безпека, Збройні Сили та підготовлений резерв

4. Поетапна демобілізація й захист від необґрунтованих затримок

5. Перші місяці після служби: дохід, здоров’я, права, житло

6. Зниклі безвісти, полонені, загиблі та їхні родини

7. Постраждалі цивільні, діти, освіта та повернення родин

8. Внутрішньо переміщені особи, житло, документи, право власності

9. Допомога тваринам та громадські волонтерські мережі

10. Гуманітарне розмінування й безпечне використання територій

11. Відновлення енергетики, води, транспорту, зв’язку та послуг

12. Робочі місця, професійне навчання й участь у відбудові

13. Підтримка підприємництва і розвиток виробництва

14. Міжнародні інвестиції, економічні стимули та фінансування

15. Добровільне повернення громадян, переселення до роботи та суспільна згуртованість

16. Спеціальні програми правової та трудової реінтеграції

17. Свобода пересування та добровільне повернення

18. Безпека та відповідальність під час контролю можливих домовленостей

19. Державне управління, вибори, цифрова стійкість і підзвітність

20. Етапність, бюджетні сценарії, показники та дії у разі зриву

21. Нормативні маршрути, джерела та межі підтвердження

22. Підсумкова пропозиція

Для переходу до розділу натисніть його назву. Посилання на джерела розміщені у розділі 21.3.

1. Предмет, мета та межі концепції

Перехід до мирного життя не відбувається автоматично в момент припинення обстрілів. Відразу постають питання про військо та резерв, доходи людей після служби, долю зниклих безвісти, роботу лікарень і шкіл, повернення до житла, відновлення підприємств, розмінування земель та здатність держави оплачувати свої зобов'язання. Якщо ці питання вирішуватимуться відокремлено, наслідки одного рішення можуть зруйнувати результати іншого.

Концепція «День після» пропонує розглядати перехід як єдину систему, в якій безпека створює умови для відновлення, відновлення формує зайнятість і доходи, а відчутна перспектива життя в Україні зміцнює суспільство та податкову базу. Йдеться не про відмову від оборони і не про примусове примирення, а про підготовку до можливості, коли активні бойові дії припиняться і держава зможе поступово спрямовувати більше ресурсів на цивільне відновлення без втрати здатності захищатися. Суверенітет, міжнародно визнані кордони України, права людей та відповідальність за злочини не є предметом економічного обміну чи автоматичних компромісів.

Окремі складові вже реалізуються в Україні: державні програми відбудови, механізми житлових компенсацій, соціального захисту, підтримки ветеранів, реабілітації, зайнятості, інвестицій, цифрового моніторингу проєктів і гуманітарного розмінування. Пропонований підхід не заперечує їхнього існування і не вимагає створювати дублюючі структури. Завдання полягає в узгодженні таких інструментів із реальними умовами переходу, встановленні послідовності, відповідальних, фінансових меж і відкритої звітності.

Підпис під короткою електронною петицією має стосуватися саме потреби підготувати й публічно обговорити цілісний план. Детальні положення цієї концепції призначені для фахової оцінки та не є неподільним пакетом, який громадяни зобов'язані схвалити повністю. Жодне фінансове зобов'язання, обмеження прав чи міжнародне рішення не може виникнути лише через схвалення суспільної ідеї.

Мета полягає в тому, щоб підготовка до припинення активних бойових дій і подальшого відновлення стала самостійним предметом державної та суспільної роботи вже зараз. Наявність підготовленого сценарію не встановлює дату завершення війни й не підміняє оборонних або дипломатичних рішень. Вона дає змогу заздалегідь визначити, як зберегти безпеку, підтримати людей і запустити мирну економіку, щойно виникнуть необхідні умови.

Концепцію подано від власного імені як громадянську пропозицію для розгляду уповноваженими органами та незалежними фахівцями, а не від імені військової частини, державного органу чи їхнього керівництва. Публічний текст не передбачає розкриття захищених оборонних відомостей, закликів до невиконання законних наказів або відмови від захисту країни. Підготовка до мирного життя і збереження обороноздатності розглядаються як взаємопов'язані завдання.

Передбачається три взаємопов'язані матеріали: коротка електронна петиція про підготовку та публічне обговорення комплексного плану; ця повна концепція з конкретними можливими механізмами; окреме звернення для фахового розгляду. Суспільна підтримка загального напряму не означає згоди з кожною деталлю. Окремі придатні рішення можуть бути використані незалежно від прийняття всього комплексу.

Наведені суми, строки й механізми мають статус пропозицій, якщо прямо не зазначено інше. Їх запровадження потребує компетентного рішення, перевірки прав людини та фінансування.

Потреба змінити закон сама по собі не є причиною відмовитися від розгляду ідеї, але звичайний закон не може усунути конституційні та міжнародно-правові обмеження.

2. Умови й послідовність переходу

Важливо розрізняти припинення вогню, можливе укладення міжнародної домовленості, скасування воєнного стану, зміну мобілізаційного режиму, індивідуальне звільнення військовослужбовця та

відновлення конкретної території. Ці події можуть відбуватися в різний час. Єдина календарна дата «настання миру» не повинна підміняти юридичні рішення або оцінку фактичної безпеки.

Підготовку до реалізації концепції пропонується розпочинати ще під час війни: інвентаризації наявних програм і ресурсів; визначення мінімально необхідних сил оборони; попередньої підготовки переліку першочергових об’єктів; оцінки безпекових ризиків; формування варіантів міжнародної фінансової підтримки; перевірки потреб людей і кадрового потенціалу. Публічно можуть розкриватися цивільні результати та витрати, тоді як відомості про оборонні спроможності залишаються захищеними відповідно до закону.

Перші рішення після суттєвої зміни безпекової обстановки мають захистити життя й мінімальні послуги: екстрена допомога, вода, електрика, тепло, медицина, безпечний транспорт та зв’язок. Паралельно запускаються індивідуальні маршрути підтримки військовослужбовців і постраждалих. Економічні проєкти, повернення населення та довготривалі інвестиції розгортаються відповідно до готовності територій і джерел фінансування. Пріоритети переглядаються при зміні ризиків, а не затверджуються раз і назавжди.

Логіка переходу охоплює чотири паралельні напрями: збереження оборони та контроль безпеки; повернення людей до цивільного життя; запуск відновлення й зайнятості; міжнародні домовленості та зовнішнє фінансування. Взаємодія цих напрямів важливіша за формальне оголошення єдиного дня початку всіх програм.

Для кожної міри потрібно визначити власну умову запуску. Пошук зниклих, лікування й підтримка потерпілих не очікують мирного договору. Перехідний дохід після служби пов’язується із законним звільненням конкретної людини. Капітальна відбудова залежить від безпеки, проєктної готовності та коштів. Вибори й зміна режиму управління потребують окремих конституційних та законодавчих передумов.

Очікуваний взаємозв’язок є сценарною гіпотезою: безпека та стартове фінансування дозволяють запустити підтримку людей і проєкти; виробництво й послуги створюють доходи; кращі умови можуть сприяти добровільному поверненню; зайнятість і внутрішній попит розширюють податкову базу. Жоден із цих переходів не вважається автоматичним, тому потрібні альтернативні сценарії та перевірка фактичних результатів.

3. Безпека, Збройні Сили та підготовлений резерв

Завершення активної фази війни не ліквідує загрозу повторного нападу. Україна потребуватиме дієздатних професійних Збройних Сил, системи підготовки, зв’язку, логістики, оборонного виробництва, технічного обслуговування та оперативного реагування. Визначення чисельності й структури війська належить компетентним державним органам з урахуванням реальної загрози, а не умовного відсотка скорочення.

Для військовослужбовців, які продовжуватимуть службу, необхідні чіткі умови проходження служби, ротації та кар’єрного розвитку. Для тих, хто звільнятиметься, доцільно забезпечити прогнозований перехід до запасу й, за встановленими законом умовами, до підготовленого резерву. Резервіст має змогу жити та працювати цивільним життям; навчання, збори, медичні критерії, гарантії сім’ям і роботодавцям, а також підстави можливого призову визначаються окремо. Не можна перетворювати резерв на фактичну безстрокову службу без належної правової підстави.

3.1. Постійне військо та обмежений у часі резерв

Пропонується поєднати професійні Збройні Сили мирного періоду з підготовленим резервом. Для звільнених військовослужбовців, придатних за віком, фізичним і психічним станом та професійними вимогами, передбачається розгляд обов’язкового зарахування до такого резерву на визначений законом

обмежений строк. Конкретна кількість років цією концепцією не встановлюється. Цей варіант не означає, що всі звільнені без винятку повинні залишатися в резерві або що нове правило вже діє.

Запас, відставка та служба у військовому резерві мають різні правові режими. Для запропонованого обов'язкового строку після завершення особливого періоду потрібна окрема законодавча оцінка, зокрема статті 26-2 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу». Існуючі правила особливого періоду не слід автоматично переносити на звичайний мирний режим. [3]

Підготовка резерву має підтримувати навички без постійного вилучення людей із цивільного життя. Потрібно окремо визначити порядок зборів, медичних переоглядів, повідомлення, компенсації витрат, захисту роботи й сім'ї, а також законні підстави розгортання резерву при реальній загрозі. Служба в резерві не повинна приховувати безстрокове продовження повсякденної військової служби.

3.2. Вибір цивільного шляху та міжнародна безпека

Після звільнення людина може обрати роботу, навчання, підприємництво, лікування, сімейне життя або добровільне продовження професійної служби. Ветеран не зобов'язаний залишатися у військовій ролі в цивільному середовищі. Участь у відбудові не повинна перетворюватися на примусове трудове розподілення.

Бойовий досвід і технологічні компетенції України можуть слугувати складовою міжнародного оборонного співробітництва. Водночас цей аргумент не є самодостатньою гарантією безпеки чи прибутковості інвестицій: потрібні реальні договірні механізми, забезпечення виконання домовленостей та спроможність захищати інфраструктуру.

4. Поетапна демобілізація й захист від необґрунтованих затримок

Масове звільнення зі служби має здійснюватися поетапно, щоб не допустити одночасного руйнування оборонного потенціалу й невизначеного утримання людей у війську. Черговість доцільно визначати за сукупністю обставин: стан фізичного й психічного здоров'я, поранення, тривалість і характер служби, бойовий досвід, заслуги, наявність дітей, утриманців та інші суттєві сімейні обставини. Нагорода може бути додатковим чинником, але її відсутність не повинна нівелювати реальний внесок у захист країни.

Встановлені законом безумовні підстави для звільнення не підміняються рейтинговою системою. Для кожного рішення потрібні зрозумілі критерії, письмове обґрунтування та право на ефективне оскарження. Відрядження або переведення не повинні без законної потреби скасовувати накопичену черговість.

Сукупність кількох обставин повинна підвищувати пріоритет, а не зникати за одним формальним показником дати мобілізації. Встановлені законом підстави звільнення за станом здоров'я та інші самостійні підстави застосовуються незалежно від проєктної черги. Перевірюваність критеріїв потрібна і для справедливості між військовослужбовцями, і для запобігання корупції.

4.1. Чотиримісячний сукупний максимум спеціальної затримки

У виняткових випадках критично важливому фахівцеві може знадобитися час, щоб підготувати заміну. Для спеціально запровадженої програми демобілізації пропонується розглянути загальний граничний строк такої затримки до чотирьох місяців, із незалежною перевіркою підстав і забороною повторно обнуляти його зміною посади чи рішенням іншого командира. Подальша служба можлива за добровільною згодою в установленій законом формі. Це орієнтир для можливої зміни законодавства, а не чинне право будь-якого військовослужбовця на автоматичне звільнення через чотири місяці після припинення вогню.

Критична важливість повинна означати підтверджений ризик для роботи підрозділу за відсутності підготовленої заміни, а не довільну оцінку командира. Потрібні письмові підстави, перевірка вищим

уповноваженим органом та незалежний механізм оскарження. Час кількох спеціальних затримок підсумовується; повторне визнання незамінності, зміна посади або переведення не запускають новий чотиримісячний відлік.

Призначення цієї затримки обмежується підготовкою заміни. Не можна використовувати її як засіб шантажу, покарання за скаргу або прив'язування звільнення до неофіційної винагороди. Детальні строки підготовки й передачі обов'язків визначаються професійно, але не повинні усувати загальний граничний строк спеціальної затримки.

Програма потребує зіставлення із законами про військовий обов'язок, мобілізацію та воєнний стан. Відповідальні органи мають визначити правову точку початку відліку, категорії, порядок підготовки заміни й орган оскарження. Законні підстави звільнення, які вже існують, мають діяти незалежно від запропонованої системи пріоритетів.

5. Перші місяці після служби: дохід, здоров'я, права, житло

Повернення людини до цивільного життя не зводиться до пошуку вакансії. Після тривалої служби часто потрібні відпочинок, час із дітьми й родиною, лікування, відновлення документів і можливість самостійно обрати подальший шлях. Негайне припинення доходу створює додаткові проблеми саме в період, коли держава очікує стабільного переходу.

5.1. Три місяці переходу з незалежною від зайнятості виплатою

Пропонується запровадити для охоплених програмою звільнених військовослужбовців перехідну виплату по 50 000 гривень щомісяця протягом трьох місяців, загалом 150 000 гривень на людину. Це фінансовий параметр запропонованої нової гарантії для бюджетного розрахунку, а не чинна ставка чи повідомлення про вже забезпечене фінансування. Розмір до або після оподаткування, коло отримувачів і порядок перерахування необхідно визначити при законодавчому оформленні.

Усі три щомісячні виплати мають надаватися повністю незалежно від працевлаштування, відкриття бізнесу, нового заробітку або іншого поліпшення матеріального становища. Їх призначення включає відпочинок і людське відновлення, а не лише підтримку під час пошуку вакансії. Це не допомога з безробіття, не оплата участі у відбудові та не заміна вже належного грошового забезпечення, компенсацій чи ветеранських прав.

До програми слід включити й військовослужбовців, раніше звільнених за станом здоров'я, зокрема людей із пораненнями та стійкими наслідками служби. Для цієї категорії тримісячна підтримка запускається з початку програми, без автоматичного нарахування за всі минулі роки після звільнення. Встановлення точних критеріїв має зберігати цей принцип охоплення, а не непомітно звужувати його лише до нещодавно звільнених.

Пенсії, компенсації за шкоду здоров'ю, лікування та інші самостійні гарантії зберігаються. Оподаткування й урахування нової виплати в доході для інших адресних програм визначаються окремо. Незалежність тримісячної допомоги від заробітку не означає автоматичного звільнення від усіх податків або можливості подвійного відшкодування тих самих витрат. [5, 6]

5.2. Статус, пам'ятка й індивідуальний маршрут

Підтверджені статуси, насамперед статус учасника бойових дій, та пов'язані з ними права не повинні втрачатися через припинення бойових дій чи звільнення зі служби. Необхідно забезпечити фактичну доступність лікування, реабілітації, протезування, стоматологічної допомоги за передбаченими законом умовами, психологічної підтримки, освіти, роботи та адміністративних послуг. Розширення гарантій має супроводжуватися конкретними ресурсами, а не лише новою назвою програми.

До звільнення кожному військовослужбовцю доцільно надавати особисту зрозумілу пам’ятку: підстави й дату звільнення, належні виплати, статус і пільги, маршрут лікування, контакти установ, доступні програми навчання, житлової допомоги та працевлаштування. Індивідуальна консультація повинна бути доступною, але не перетворюватися на примусове проходження однакових процедур для всіх.

Психологічна підтримка, санаторно-курортне лікування й відновлювальні процедури пропонуються відповідно до потреби, медичних показань і волі людини. Однаковий обов’язковий курс для всіх не передбачається. Людина повинна отримати зрозумілу інформацію та доступ до послуги, а не доводити готовність працювати негайно, щоб зберегти базову перехідну підтримку.

5.3. Довге лікування та тимчасове житло

Тим, хто потребує довготривалого лікування або реабілітації, необхідна додаткова адресна підтримка за медичними показаннями після завершення загального тримісячного періоду. Тимчасова допомога з орендою житла можлива за фактичною потребою та підтвердженими витратами; вона не дорівнює обіцянці безкоштовно надати квартиру кожному. Відбір має враховувати стан здоров’я, сімейні обставини, доступність іншого житла й реальні бюджетні можливості.

Для тимчасової житлової підтримки після служби пропонується орієнтир компенсації оренди до 10 000 гривень на місяць у межах фактичних витрат. Дорожче житло можна орендувати з доплатою за власний кошт. Остаточні межі й тривалість мають враховувати місцеві ціни, сімейний склад, стан здоров’я, наявність доступного житла та бюджет. Цей проєктний орієнтир не є підставою зменшувати більшу компенсацію, вже належну за іншою законною програмою.

Тимчасове житло або оренда надаються за потребою, а не автоматично кожному отримувачу тримісячного доходу. Одні й ті самі орендні витрати не відшкодовуються двічі. Водночас самостійна виплата доходу не є дублікатом компенсації оренди. Постійні житлові рішення й пріоритети черги розглядаються окремо від короткого перехідного періоду.

6. Зниклі безвісти, полонені, загиблі та їхні родини

Встановлення долі зниклих безвісти, пошук і повернення військовополонених, ідентифікація загиблих та забезпечення прав їхніх родин мають залишатися самостійними державними обов’язками. Грошова допомога не може замінити пошук або бути підставою для його припинення. Необхідно розрізняти правовий статус зниклої особи, чинні виплати грошового забезпечення уповноваженим отримувачам та можливу нову додаткову соціальну програму.

6.1. Пошук без прив’язування до строку соціальної допомоги

Розшук, обмін перевіреними відомостями, звірка списків, ідентифікація останків і робота з родинами повинні тривати до достовірного встановлення долі людини. Сам факт тривалої відсутності повідомлень не підміняє юридичного встановлення смерті. Інформація під час повернення полонених і передачі тіл має використовуватися для уточнення справ про зниклих, а не зберігатися в ізольованих відомчих масивах.

Окремо розглядаються грошове забезпечення зниклого військовослужбовця, права визначених законом отримувачів та особисте розпорядження військовослужбовця, якщо воно застосовується. Ці механізми не слід ототожнювати з новою соціальною допомогою родині. Підстави й строки чинних виплат потребують перевірки за профільним законом та порядком № 884, а не заміни універсальною сумою з цієї концепції. [5, 7]

6.2. Нова адресна допомога спочатку до одного року

Для родин зниклих безвісти військовослужбовців пропонується додаткова адресна допомога на початковий строк до одного року за підтвердженої потреби, з можливістю продовження після повторної

оцінки обставин. Автоматична однакова виплата по 50 000 гривень щомісяця всім родинам упродовж трьох років не пропонується. Розмір нової допомоги визначається окремо, з урахуванням втрати доходу, дітей, утриманців, доступних засобів забезпечення та необхідних витрат.

Оцінка повинна спиратися на перевірювані відомості про матеріальне становище й потреби, не на те, як людина демонструє горе, чи продовжила особисті стосунки або де саме мешкає. Перебування за кордоном саме по собі не доводить відсутності потреби; враховувати слід реально доступні доходи й допомогу за прозорими правилами. Права дітей та інших утриманців розглядаються окремо від оцінювання поведінки дорослого отримувача.

Завершення строку саме нової додаткової програми не може припиняти розшук, змінювати статус зниклого, зменшувати чи скасовувати самостійні законні виплати. Права дітей, утриманців та осіб з інвалідністю мають отримувати належний захист. Потрібно також забезпечити зрозуміле інформування сімей, правову допомогу, обмін даними між компетентними органами та процедури оскарження відмов.

Продовження понад рік не повинно залежати від неформальної прихильності посадовця. Для нього потрібні ті самі зрозумілі критерії потреби, мотиване рішення та можливість оскарження. Початок відліку, періодичність повторного оцінювання та сумісність із іншою підтримкою визначаються при розробленні програми, без припущення про вже встановлені правила.

6.3. Повернення військовополонених і підтримка сімей загиблих

Звільнення та повернення військовополонених є окремим гуманітарним напрямом. Його не можна загалом відкладати до укладення мирного договору. Порядок репатріації після припинення активних воєнних дій, спеціальні правила для тяжкопоранених і хворих, а також винятки, пов’язані з кримінальним провадженням, мають застосовуватися за міжнародним гуманітарним правом. Звільнення з полону саме по собі не означає автоматичного звільнення з військової служби. [8]

Для звільнених із полону та їхніх сімей пріоритетами залишаються медична й психологічна реабілітація, документування наслідків незаконного утримання, повернення до соціального життя та доступ до вже передбачених гарантій. Пошук і повернення полонених не повинні прив’язуватися до політично зручної числової симетрії там, де діють міжнародні гуманітарні обов’язки.

Родини загиблих захисників уже мають окремі права. Понад них доцільно розглянути адресні програми для тих, хто реально потребує допомоги: літні батьки, подружжя, діти та інші законні отримувачі можуть потребувати підтримки з ліками, орендою, комунальними послугами й доглядом. Персональний статус учасника бойових дій не «успадковується», але закон може передбачати додаткові права членам сім’ї. Нові критерії потреби не повинні звужувати вже чинні гарантії.

Додаткові сімейні гарантії можуть використовувати обсяг окремих соціальних переваг захисника як орієнтир, але не означають передачі його особистого статусу УБД батькові, матері або подружжю. Потрібно визначити самостійне право члена родини та законні умови його реалізації. Допомога дітям і нужденним батькам не повинна залежати від того, чи працює інший член сім’ї.

7. Постраждалі цивільні, діти, освіта та повернення родин

Гуманітарний напрям охоплює незаконно утримуваних цивільних осіб, примусово переміщених і депортованих дітей, людей, які втратили здоров’я, житло або зв’язок із родичами. Кожна група має власні правові процедури. Після припинення активних боїв допомога не може залежати лише від наявності окремого мирного договору; чинні механізми звільнення, повернення та підтримки повинні продовжувати працювати.

7.1. Цивільні та діти: повернення без числового торгу

Пропонується взаємне виявлення та звільнення всіх цивільних осіб, незаконно або недобровільно утримуваних унаслідок війни, із забезпеченням безпечної можливості повернення: українців із Росії та росіян з України, коли йдеться саме про незаконне утримання. Числа не повинні зрівнюватися як умова допомоги: необхідність звільнити п’ять осіб не зникає через те, що з іншого боку їх сто. Це окремий гуманітарний принцип, а не механізм обміну людьми як майном.

Повернення незаконно утримуваних цивільних має ґрунтуватися на встановленні особи, добровільному та безпечному поверненні дорослих, належному документуванні й участі компетентних гуманітарних організацій. Числовий обмінний паритет не може бути загальною передумовою звільнення цивільних. Дорослих, які добровільно облаштували життя за кордоном, не можна примушувати до переїзду. Для дітей обов’язковими є з’ясування обставин переміщення, пошук сім’ї, оцінка безпеки й дотримання найкращих інтересів дитини.

Для виконання можуть використовуватися запити родичів, перевірені списки, встановлення особи та участь нейтральних міжнародних гуманітарних організацій. Звичайне законне кримінальне провадження не прирівнюється автоматично до незаконного утримання. Для дорослого зберігається добровільність подальшого місця проживання; для дитини першочерговими є сімейні зв’язки, захист і найкращі інтереси, а не числовий паритет або політична зручність.

7.2. Необхідне лікування без оплати пацієнтом

Постраждалі цивільні, зокрема діти, мають отримувати необхідне лікування та реабілітацію без оплати з боку пацієнта в межах належної державної програми. Потребу визначають медичні фахівці: це можуть бути операції, стаціонар, лікарські засоби, протезування, фізична реабілітація або психологічна допомога. Якщо чинна програма не покриває встановлену медичну потребу, пропонується забезпечити недостаючу допомогу через розширення відповідної програми, її фінансування та спроможності надавачів послуг. Не йдеться про необмежене фінансування будь-якого лікування в будь-якому закладі за вибором пацієнта.

Цей принцип передбачає використання наявних лікарень, реабілітаційних центрів і державних механізмів, із цільовим усуненням непокритих потреб. Необхідне лікування визначається індивідуально після обстеження. Фінансування закладу не слід подавати як грошову виплату пацієнтові, а наявність формального пакета не повинна приховувати відсутність доступного фахівця чи обладнання.

7.3. Освіта, педагогічні кадри й возз’єднання родин

Відновлення очної освіти має відбуватися після перевірки безпеки будівель, укриттів, води, електроенергії, транспорту й наявності працівників. Єдина дата відкриття всіх шкіл, дитсадків, коледжів чи університетів була б непридатною. До готовності закладу застосовуються дистанційне, змішане навчання, тимчасові приміщення або підвезення за законними правилами безпеки.

Учитель чи вихователь також потребує умов для повернення. Для педагогів і критично необхідного персоналу освіти, чиє житло знищено або недоступне, можна передбачити адресну компенсацію оренди чи тимчасове розміщення в межах загальних житлових програм. Слід враховувати потреби учнів з інвалідністю та дітей, які пережили окупацію, переміщення або втрату близьких. Мета полягає не лише у відкритті будівель, а у відновленні реального навчання, спілкування та соціальних зв’язків.

Для роз’єднаних родин пропонується зручний маршрут допомоги за зверненням: пошук близьких, документи, консульський та міграційний супровід, питання дітей, а за підтвердженої необхідності сприяння з переїздом або возз’єднанням. Держава не зобов’язується автоматично оплачувати кожному дорогу, але не повинна залишати людей без інформації та законного способу подолати наслідки війни.

Маршрут возз’єднання має поєднувати консульські, міграційні, соціальні та дитячі служби, а не змушувати родину самостійно переносити однакові довідки між ними. Сприяння організації переїзду

надається адресно, коли є пов’язані з війною перешкоди. Метою цієї міри є добровільне повернення в Україну та відновлення сімейних зв’язків, а не фінансування загального виїзду громадян з країни.

8. Внутрішньо переміщені особи, житло, документи, право власності

Відновлення житла повинно поєднувати продовження чинних програм компенсації за пошкоджені та зруйновані об’єкти з вирішенням практичних проблем доступу до цих механізмів. Слід скорочувати надмірні процедури, забезпечувати справедливу перевірку фактичних обставин та не створювати другу систему, яка конкуруватиме з уже існуючими виплатами. Сам факт знищення житла не гарантує, що відновити його можна негайно, на тій самій території та в незмінному вигляді.

8.1. Адресна оренда замість необґрунтованої обіцянки квартири

Для внутрішньо переміщених осіб, які не можуть самостійно оплатити житло, пропонується адресне відшкодування фактичної оренди з проєктним максимумом до 10 000 гривень на сім’ю на місяць. Якщо підтверджена орендна плата становить 6 000 гривень, компенсація не може дорівнювати 10 000 гривень. Для запобігання фіктивним договорам потрібні перевірка фактичної оренди й періодичний перегляд умов допомоги.

Як проєктний критерій пропонується не призначати цю нову орендну допомогу сім’ї, дохід якої перевищує 50 000 гривень на одну особу на місяць. Ця цифра, як і орендний максимум, підлягає соціальній та бюджетній оцінці й не є описом чинної субсидії. Період обчислення, склад сім’ї, особливі витрати, недоступні доходи й механізм уточнення порогу мають визначатися прозорими правилами.

Доступна в реєстрі нерухомість на окупованій території не означає, що людина реально має де жити. Особливої уваги потребують літні переселенці, люди з інвалідністю та сім’ї, які не можуть швидко повернутися на ринок праці. Пріоритетом є забезпечення безпечного тимчасового житла й поступове розв’язання житлової проблеми, а не загальна обіцянка нової квартири кожному.

Житлова допомога переселенцям і тимчасова оренда після військової служби є різними напрямами. При збігу підстав треба узгодити програми та не відшкодовувати одні витрати двічі. Самостійні права на пенсію, допомогу дитині, лікування чи перехідний дохід не скасовуються лише через отримання орендної підтримки. Для літніх людей і людей з інвалідністю доступ до ліків та базових послуг потрібно забезпечувати через відповідні соціальні й медичні механізми.

8.2. Відновлення документів і підтвердження майнового права

Окрема проблема виникає, коли документи на нерухомість, архіви й реєстраційні сліди було втрачено. Спочатку необхідно використати всі чинні реєстри, дублікати та архівні підтвердження. Для справді неохоплених випадків можна законодавчо створити спрощену досудову адміністративну процедуру, доступну через ЦНАП, із належною правовою експертизою. Спеціально уповноважена комісія оцінювала б сукупність доказів: технічні документи, платежі, архівні відомості, свідчення, фото й інші перевірювані матеріали. Один знімок біля будинку не доводить права власності.

У безспірних випадках пропонується законом надати мотивованому рішенню спеціально уповноваженої комісії силу підстави для державної реєстрації права без обов’язкового звернення до суду лише через втрату архівів. Комісія повинна перевіряти саме підстави права власності, а не лише проживання: свідчення, квитанції та фотографії оцінюються тільки в сукупності з іншими доказами. За конкуренції прав, сумнівів у справжності доказів або обґрунтованих заперечень зберігається судовий шлях. Процедура потребує законодавчого визначення повноважень, повідомлення заінтересованих осіб, протидії шахрайству, захисту персональних даних, мотивування рішення та права на судове оскарження. ЦНАП забезпечує доступ до процедури, а не вирішує питання власності на розсуд адміністратора. [11, 12]

9. Допомога тваринам та громадські волонтерські мережі

Війна завдала шкоди й тваринам: багато з них втратили власників, житло, можливість отримати корм і ветеринарну допомогу. Гуманний перехід до нормального життя повинен зберегти увагу до цієї проблеми, не витісняючи пріоритетні державні видатки на оборону, медицину й життєво важливу інфраструктуру.

Основною опорою пропонується зробити вже наявні притулки, волонтерські мережі, благодійні пожертви та добровільну участь громадян. Люди, які годують безпритульних котів і собак, допомагають лікуванню або беруть тварин додому, вже виконують значну частину цієї роботи. Немає потреби створювати масштабну нову систему обов'язкових державних виплат на корм і утримання чи мережу великих державних притулків лише заради самої мережі.

Роль органів влади полягає насамперед у координації під час рятувальних робіт, доступі до інформації, сприянні законній ветеринарній діяльності, пошуку власників і передачі тварин у сім'ї. Можливі партнерства з благодійними організаціями, зокрема щодо тварин на звільнених і постраждалих територіях. Добровільні пожертви залишаються основним джерелом утримання. Уже встановлені законом обов'язки щодо гуманного поводження й ветеринарної безпеки не скасовуються.

Практичний напрям охоплює безпечне рятування тварин на постраждалих територіях, корм, лікування, вакцинацію, належне утримання, пошук колишніх власників і відповідальне влаштування до нових. Організація має спиратися на спроможність наявних притулків і добровільних мереж. Допомога не повинна зводитися до накопичення тварин у переповнених вольєрах без перспективи догляду та нового дому.

10. Гуманітарне розмінування й безпечне використання територій

Безпечне повернення населення неможливе без обстеження та очищення від вибухонебезпечних предметів. Розмінування слід планувати як багаторічну роботу, пов'язану з відновленням послуг, сільського господарства, транспорту, промисловості та житла. Показник у гектарах важливий, але недостатній: необхідно оцінювати, які саме можливості безпечного життя з'явилися після проведених робіт.

Пріоритети мають спиратися на динамічну перевірювану карту ризиків, небезпеку для людей, критичність об'єкта, реальну можливість відновити користування територією та професійні стандарти протимінної діяльності. Карта не замінює сертифікованого обстеження або підтвердження безпеки конкретної ділянки; дані потрібно оновлювати у міру надходження надійних відомостей.

Застосовуються різні професійні методи та технології, підібрані спеціалістами відповідно до місцевих умов. Важливо підтримувати розвиток українських рішень і виробників, не відмовляючись від міжнародних стандартів, сертифікації та незалежного контролю якості. У концепції не пропонуються інструкції для самостійного розмінування населенням чи універсальна технологія для всіх видів загроз.

Модель фінансування має спиратися на довгострокові державні та міжнародні ресурси й допускати добровільне проєктне співфінансування бізнесу за окремими угодами. Обов'язковий збір або відрахування фіксованої частки обороту підприємств не пропонуються. Черговість і строки коригуються за зміни ризику, кількості жителів і потреб інфраструктури; універсальної дати повного очищення країни немає. Після основних робіт необхідно зберегти постійну готовність уповноважених служб реагувати на небезпечні знахідки, з визначеними відповідальними, ресурсами й каналами повідомлень. Конкретну організацію і технічні методи визначають фахівці. Програму слід розвивати на основі чинної Національної стратегії протимінної діяльності. [15]

11. Відновлення енергетики, води, транспорту, зв’язку та послуг

Першою точкою економічного зростання має стати відновлення базових функцій життя: енергопостачання, води й водовідведення, тепла, газопостачання, доріг і мостів, зв’язку, медичних та освітніх об’єктів, житла. Без цих умов важко відкрити підприємство, прийняти працівників або повернути сім’ї. Масштабне будівництво, ремонти, виготовлення матеріалів і монтаж обладнання можуть одночасно створювати велику кількість робочих місць.

Метою проєкту має бути надійна й доступна послуга, а не обов’язкове відтворення кожного довоєнного об’єкта в попередньому вигляді. Наприклад, після професійної оцінки зруйновану систему можуть відновити, посилити, модернізувати або замінити іншим рішенням, якщо воно краще відповідає потребам населення, стійкості та вартості всього життєвого циклу. Технологію визначають інженери, оператори й компетентні органи, а не політичний лозунг.

Відновлення доцільно здійснювати етапами від тимчасової функціональної бази до стійкої системи. У населеному пункті спершу можуть знадобитися тимчасові джерела електрики, води, тепла, зв’язку чи транспорту; надалі вони інтегруються з довгостроковою інфраструктурою або замінюються. Не потрібно тримати життєво необхідні послуги закритими до завершення всього великого проєкту, якщо їхній безпечний частковий запуск технічно можливий.

Взаємозалежні об’єкти треба планувати разом. Відкриття лікарні без води, дороги й електрики не дає очікуваного результату; відремонтований завод без логістики також може залишитися непрацюючим. Для кожного великого об’єкта визначаються умови безпечного введення в експлуатацію, суміжні залежності, відповідальний оператор, джерело коштів на утримання, ремонт, резервні засоби та доступність для людей з інвалідністю. Міжвідомча взаємодія потрібна на етапі планування, а не після завершення будівництва.

Залежно від важливості послуги розглядаються резервування, альтернативні маршрути постачання, енергоефективність, захист від повторних пошкоджень, локальні аварійні рішення, доступні способи повідомлення населення і функціонування при збоях інтернету чи електрики. Вимога стійкості має бути пропорційною наслідкам відмови та вартості заходу. Надмірно дороге дублювання кожного малозначущого об’єкта не є самоціллю.

Підрядника потрібно оцінювати не лише за ціною монтажу, а й за реальним результатом: чи отримують мешканці воду, тепло, електроенергію, транспорт і медичну допомогу; чи працює система у визначеному режимі; які витрати на її обслуговування; хто відповідальний за несправності. Наявність будівельного акта без фактичної послуги не повинна вважатися достатнім успіхом.

11.1. Перші пріоритети й території, де відбудова відкладається

На першому етапі першочерговими є електрика, тепло, вода й газ як базові умови життя. Разом із ними забезпечуються необхідні медицина, безпечна логістика та зв’язок; економічна інфраструктура й поліпшення зручності розгортаються відповідно до готовності та ресурсу. Така послідовність не забороняє паралельно запускати вже підготовлений корисний об’єкт.

Відкладення небезпечного капітального будівництва не означає відмови людям у допомозі. Потрібно позначити небезпечні ділянки, обмежити доступ, знизити безпосередній ризик, організувати доступні тимчасові послуги або запропонувати добровільне переселення. Базова підтримка не повинна залежати від наявності поруч великого підприємства чи очікуваної податкової віддачі конкретного мешканця.

11.2. Експлуатація, доступність і перевірюваний результат

Тимчасова нестабільність, обмежена потужність або неповний обсяг послуг можливі в перехідний період, але не виправдовують небезпечних рішень. Для невідкладного тимчасового об’єкта потрібен мінімальний порядок безпечного обслуговування, який не затримує допомогу.

Для постійного капітального проєкту оператор, персонал, поточні витрати, ремонт і джерела утримання визначаються до фінансування.

Порівняння технічних варіантів повинно враховувати повну вартість використання й доступність послуги для мешканців. Дешевше будівництво не повинно приховано перекладати непосильні майбутні витрати на людей. Коли доходу від послуги не вистачає на належне утримання, джерело покриття дефіциту слід обґрунтувати окремо, без обіцянки універсальних тарифів чи повної автономності кожної будівлі.

Підготовка й приймання проєкту мають відповідати на п’ять питань: яка послуга стане доступнішою; кому вона потрібна; від яких інших робіт залежить; хто її підтримуватиме; як діятиме система при повторному збої. Оцінюються доступність і час фактичної роботи, перебої, можливість доїзду, строки підключення підприємства та реальні витрати на експлуатацію. Це перевірка результату, а не новий паралельний комплект звітів.

12. Робочі місця, професійне навчання й участь у відбудові

Відбудова потребуватиме фахівців різних професій: інженерів, електриків, енергетиків, зварювальників, слюсарів, токарів, монтажників, будівельників, штукатурів, малярів, водіїв, механіків, логістів, фахівців зв’язку, операторів обладнання, управлінців і працівників сфери послуг. Йдеться не лише про будівництво об’єктів, а про весь ланцюг постачання, виробництва матеріалів, транспорту, ремонту й експлуатації.

Потреба у працівниках визначається підтвердженими проєктами й запитами роботодавців. Частку будівництва та суміжних сфер на рівні близько 30%, потенційно до половини зайнятості демобілізованих, можна розглядати лише як сценарну гіпотезу для перевірки, не як квоту, статистичний факт або план примусового розподілу. Реальний масштаб залежить від попиту, здоров’я, місця проживання, попередньої спеціальності й добровільного вибору.

Для переходу до цивільної роботи доцільно розвивати безоплатне професійне навчання і перенавчання під підтверджений попит. Програми мають враховувати досвід військовослужбовців і цивільних, короткі практичні курси, навчання безпосередньо на підприємстві та доступність для людей з інвалідністю. На час навчання може передбачатися помірна стипендія за прозорими правилами, якщо для цього знайдено джерела фінансування й визначено сумісність з іншими допомогами.

Ефективність освіти вимірюється не тільки кількістю виданих сертифікатів. Важливі завершення курсів, реальне набуття кваліфікації, працевлаштування, тривалість утримання на роботі та задоволення кадрової потреби. Підприємства варто залучати до формування програм, практики та співфінансування. Доступ до професійної освіти не означає примусового розподілу на конкретне підприємство.

Ветерани, цивільні, переселенці та громадяни, які повертаються з-за кордону, мають бути учасниками однієї економіки. Спеціальні ветеранські гарантії та добровільні преференції при найманні можуть діяти, але не повинні перетворюватися на конфлікт між групами. Потрібно запобігати стигматизації: ризики соціальної дезадаптації виникають через втрату доходів, житла, здоров’я й підтримки, а не через сам факт бойового досвіду.

Перші проєкти базового відновлення повинні одночасно створювати доступні можливості роботи для демобілізованих і цивільних. Зв’язок із демобілізацією означає завчасне зіставлення вакансій, навичок і добровільних звернень, а не обов’язок ветерана відпрацьовувати допомогу.

Професійна придатність, звичайна оплата, охорона праці та можливість обрати іншого роботодавця зберігаються.

Окрім будівництва, необхідно розглядати енергетику, транспорт, сільське господарство, харчову й легку промисловість, технічні послуги, охорону, IT, управління та самозайнятість. Програми не повинні зводити

всі біографії до однієї професії. Вища освіта не скасовується; додатковий акцент відновлювального періоду робиться на прикладних навичках, яких бракує для конкретних робіт.

Наявні інструменти служби зайнятості варто використовувати та розвивати. Ваучер на навчання не слід описувати як уже наявне загальне право кожної людини на будь-який курс і щомісячну стипендію. Нова стипендія потребує окремого фінансування та правил сумісності з іншими виплатами. [16]

13. Підтримка підприємництва і розвиток виробництва

Великий завод не замінює потреби в пекарнях, майстернях, магазинах, сервісах, ремонті, перевезеннях і місцевих виробництвах. Там, де безпечно відновлювати діяльність, пріоритетним напрямом першого етапу може бути підтримка раніше працюючого життєздатного малого бізнесу, який втратив обладнання, приміщення, клієнтів або логістику внаслідок війни. Підтвердження колишньої діяльності має враховувати втрату документації й неможливість здійснювати податкові операції під час окупації чи бойових дій.

Залежно від обставин проєкту можуть застосовуватися гранти на обладнання, пільгові кредити, часткова компенсація відсотків, гарантії, співфінансування відновлення приміщень або консультації. Допомога повинна відповідати розміру суспільного результату, стану підприємства та реальній бізнес-моделі. Безповоротний грант, кредит і державна гарантія є різними інструментами; вони не мають змішуватися в одному непрозорому рішенні.

Створення нового бізнесу не виключається. Проте новому проєкту також потрібні оцінка попиту, доходів і витрат, реалістична окупність, підготовлені кадри та безпековий аналіз. При близьких показниках перевага у першому відновлювальному конкурсі може надаватися підприємству, яке вже забезпечувало місцеву зайнятість і має підтверджений план відновлення; підстави такої переваги потрібно оформити законно й оприлюднити.

Підтримка має поширюватися на виробництво необхідних товарів: продовольства, будматеріалів, інженерного обладнання, побутових виробів, компонентів енергетики, легкої промисловості та інших напрямів, обґрунтованих місцевим чи зовнішнім ринковим попитом. Не слід вважати будь-який завод корисним лише через кількість запланованих робочих місць: без замовлень, логістики, енергії та фахівців він не створить стабільного доходу.

13.1. Прозорий відбір і підтримка українського виробництва

Підтвердження попередньої роботи малого бізнесу може включати реєстраційні відомості, податкову історію, документи про працівників, обладнання та господарські операції. Відсутність платежів або паперів унаслідок окупації та бойових дій не повинна сама по собі означати недобросовісність. У таких випадках потрібні альтернативні докази, а не автоматичний відсів саме найбільше постраждалих підприємств.

Звичайний комерційний проєкт переважно оцінюють банк та інвестор. Додаткова публічна підтримка обґрунтовується перевірюваною суспільною користю: відновленням робочих місць, критично важливих товарів, виробничого ланцюга або послуги в постраждалій громаді. Рішення про відбір, обсяг підтримки та істотні умови оприлюднюються в межах захисту персональних і комерційних даних.

Для порівняння пропонується розглянути помірну перевагу українським підприємцям за зіставної суспільної віддачі, без закриття ринку іноземним інвесторам. Допустимість конкретного інструменту залежить від конкурентного, закупівельного й міжнародного права. Цей напрям не означає автоматичної переваги за паспортом власника: за наявності правових обмежень підтримку слід спрямовувати на виробництво, робочі місця та додану вартість в Україні. [17, 18]

Публічний попит на матеріали, обладнання, меблі, харчі та інші товари для відбудови може підтримувати місцеві виробничі ланцюги. За зіставних ціни, якості та строків потрібно використовувати

законні інструменти підтримки українського виробництва, не скасовуючи конкуренції та контролю вартості. Вимоги щодо локалізації застосовуються лише там і в тому обсязі, де вони правомірні; інвестиційна підтримка не тотожна праву на перемогу в тендері.

14. Міжнародні інвестиції, економічні стимули та фінансування

Початковий масштаб відновлення може значно перевищувати внутрішні фінансові можливості України. Тому необхідно опрацьовувати угоди про міжнародну підтримку, передусім з Європейським Союзом і США, а також можливу участь Туреччини, Індії, Японії, Південної Кореї та інших партнерів з відповідними технологіями, капіталом і ринковими інтересами. Такий перелік визначає напрями переговорів, а не засвідчує згоду цих держав чи гарантовані суми фінансування.

Зацікавленість партнерів може мати дві складові. Безпекова: стійка Україна зі збереженим оборонним потенціалом і керованим поверненням людей до мирного життя зменшує ризики нестабільності. Економічна: відбудова може створювати законні можливості для виробництва, технологій, постачання й інвестицій. Це предмет переговорів і оцінювання, не твердження, що конкретна держава зобов’язана фінансувати запропонований комплекс.

Участь партнерів варто будувати на взаємній економічній зацікавленості. Замість моделі постійного прохання про гроші Україна може пропонувати законні інвестиційні можливості: будівництво та відновлення заводів, виробництво обладнання для енергетики і транспорту, спільні логістичні проєкти, технологічні центри, переробку та модернізацію інфраструктури. Партнери отримують прибуток від життєздатних проєктів, Україна отримує робочі місця, технології, оподатковувану економічну діяльність та кращі послуги.

14.1. Реальна допомога й співмірний економічний інтерес

Країнам і компаніям, що роблять істотний реальний внесок у відновлення, можна пропонувати додаткові економічні стимули, пропорційні цьому внеску: тимчасові законні податкові або інвестиційні режими, сервісне супроводження проєкту, спільне фінансування підготовки кадрів, інструменти гарантування ризиків, доступ до спеціально підготовлених інвестиційних майданчиків. Символічна пожертва не повинна відкривати необмежені привілеї. Сума й характер підтримки мають співвідноситися з обсягом інвестицій, кількістю реальних робочих місць, технологічною користю, строком діяльності та очікуваними надходженнями до бюджету.

Тимчасові пільги слід надавати тільки на підставі закону та договору, де визначено обов’язки: обсяг вкладень, будівництво або запуск виробництва, строк, мінімальні вимоги до результату, звітність і механізм повернення неправомірно отриманої допомоги. Якщо задекларованого підприємства немає або істотні зобов’язання не виконано, спеціальні переваги мають припинятися відповідно до встановленої процедури. При цьому міжнародні та українські інвестори повинні мати передбачувані правила, право на захист власності та справедливий розгляд спорів.

Ідею дещо вигідніших умов для держав і компаній, які реально допомагають Україні, не можна автоматично переносити на перемогу в публічних закупівлях. Пряме надання контрактів за політичним принципом або без конкуренції може суперечити закупівельному законодавству, міжнародним домовленостям і вимогам щодо державної допомоги. Потрібні допустимі та прозорі інструменти, а не гарантована перемога в тендері. Закупівлі мають спиратися на ціну, якість, строки, безпеку поставок, ремонтопридатність і законні вимоги щодо місцевої доданої вартості там, де такі вимоги дозволені.

Потрібно відокремлювати допомогу держави-партнера від інвестиції конкретної компанії. Походження компанії з країни, що допомагає, не повинно автоматично надавати їй необмежений пакет пільг. Умови мають показувати, за який внесок, кому, на який строк і з якими перевірюваними зобов’язаннями надається перевага. Вартість стимулів для України та очікувана суспільна користь оцінюються разом.

Ідея невеликої тендерної переваги за істотну допомогу залишається окремим варіантом для правової перевірки, а не готовим дозволом дискримінувати інших учасників. Якщо конкретна перевага суперечить застосовним правилам рівного доступу, її не запроваджують під іншою назвою. Натомість порівнюють законні інвестиційні режими, спільну підготовку майданчика чи кадрів і прозорі партнерські програми. Автоматичні перемоги в закупівлях або передача стратегічних активів за пожертву не пропонуються.

14.2. Спільні виробництва, ризики та різні джерела коштів

Спільні проєкти мають заохочувати не лише продаж готових іноземних товарів Україні, а й розміщення виробництва, сервісу та підготовки фахівців у країні. Перевірюваними результатами можуть бути запущені потужності, вкладений капітал, передані навички, легальні робочі місця й довгострокове утримання об’єкта. Зайнятість ветеранів та інших постраждалих груп можна поєднувати із загальною кадровою програмою без примусового розподілу.

Для інвестицій у регіонах під ризиком повторних руйнувань доцільно розглянути механізми страхування воєнних та політичних ризиків за участю міжнародних фінансових інституцій, державних експортно-кредитних агентств і приватних страховиків. Гарантія не створює безкоштовних грошей: вона означає умовне зобов’язання, яке має бути оцінене й забезпечене. Ризики відновлення не повинні непомітно перекладатися на український бюджет без установлених меж.

Для фінансування потрібно розрізняти чотири потоки: безповоротні гранти й гуманітарну допомогу; бюджетну підтримку для соціальних зобов’язань; кредити та гарантії для інфраструктури; приватні інвестиції в комерційні підприємства. Кожний потік має свої умови повернення, перевірки, контролю й звітності. Оборонні витрати формують окремі потреби.

Жодна інвестиційна угода не повинна автоматично відкривати доступ до стратегічних активів або виводити державне майно з-під законних процедур.

Для суспільно необхідних проєктів, які не є комерційно прибутковими, доцільно передбачати грантову або бюджетну складову. Для комерційних проєктів потрібно зберігати економічну дисципліну. Поступове зростання виробництва, зайнятості та податкових надходжень має зменшувати залежність від зовнішньої допомоги, але не можна гарантувати, що всі майбутні борги будуть погашені самими лише результатами відбудови. Потрібні окремі сценарні розрахунки. Частину зростаючих власних доходів держави доцільно спрямовувати на базові послуги, співфінансування відновлення та наступні життєздатні проєкти. Кредитні зобов’язання виконуються за договорами, а гранти не перетворюються на борг.

15. Добровільне повернення громадян, переселення до роботи та суспільна згуртованість

15.1. Умови добровільного повернення

Значна частина громадян житиме за кордоном навіть після зниження безпекових ризиків. Держава не повинна будувати відновлення на припущенні, що всі негайно повернуться. Повернення має бути добровільним і привабливим завдяки реальним умовам: безпечному житлу, роботі, школам, дитсадкам, медицині, транспорту, зв’язку, захисту прав і передбачуваним державним рішенням.

Підтримка повернення не має зводитися до одноразової реклами чи грошового бонусу. Важливі консультації до переїзду, відновлення документів, інформація про наявні вакансії й житло, супровід дітей у школі, визнання кваліфікацій, доступ до програм навчання та підтримка малого бізнесу. Слід враховувати ситуацію людей, чиї домівки залишаться небезпечними або недоступними тривалий час.

Повернення зі служби, з евакуації та з-за кордону створює різні життєві обставини. Неприпустимо ділити людей на «правильних» і «неправильних» лише за місцем перебування під час війни. Окремі заслужені

ветеранські права зберігаються; для решти населення необхідні загальні правові гарантії та адресна допомога за потребою. Суспільна комунікація має запобігати взаємним звинуваченням, дискримінації й насильству, не вимагаючи від людей однакових політичних поглядів або емоцій.

15.2. Адресна програма добровільного переселення до робочих місць

Пропонується окремий механізм підтримки сімей, які проживають у зруйнованих або економічно постраждалих населених пунктах і бажають переїхати в безпечніше місце, де створюються реальні робочі місця. Мета полягає в поєднанні самозабезпечення сім'ї з відновленням приймаючого регіону, а не в переселенні людей заради статистичного показника.

Переїзд планується як пов'язаний набір умов: підтверджена можливість працевлаштування чи потрібного навчання для дорослих, тимчасове житло або допомога з фактичною орендою, доступ дітей до школи чи дитсадка, медичні послуги та транспорт. Відновлений завод або електростанція не повинні набирати працівників без розуміння, де житимуть їхні сім'ї та як діти продовжать навчання.

Підтримка може охоплювати організацію переїзду, тимчасове розміщення, адресну оренду, професійну підготовку та допомогу з доступом до місцевих послуг. Її обсяг визначається потребою сім'ї, наявними ресурсами та спроможністю громади. Не встановлюється безумовного права кожного учасника на постійну квартиру, гарантовану довічну роботу чи повне покриття всіх витрат.

Координація має відбуватися між органами зайнятості, громадами, соціальними службами й роботодавцями в межах їхніх повноважень. Сім'я отримує зрозумілі відомості про роботу, оплату, житло й тривалість допомоги до ухвалення рішення. Переїзд і вибір роботи залишаються добровільними; участь не створює залежності від одного роботодавця й не означає відмови від компенсації за втрачене житло.

Програма трудового переселення та соціальна підтримка людей, які не можуть працювати, мають різні цілі. Літні люди, люди з інвалідністю, діти та інші нужденні не позбавляються базової допомоги через відсутність економічної віддачі. Пріоритет робочих місць у спеціальній програмі не є оцінкою гідності людини й не замінює екстреного захисту населення.

16. Спеціальні програми правової та трудової реінтеграції

Після війни може знадобитися окремий правовий підхід до осіб, які ухилялися від мобілізації, та до осіб, засуджених за самовільне залишення військової частини. Це різні категорії з різними юридичними підставами, процесуальним становищем та наслідками. Перебування за кордоном, сама підозра чи порушення правил військового обліку не можуть автоматично означати доведену вину у злочині.

Як варіант для професійної оцінки пропонується добровільна правова програма повернення до офіційної цивільної зайнятості з орієнтиром у п'ять років сумлінного працевлаштування й сплати законно встановлених податків із фактичного доходу. Людина має право обирати професію й роботодавця, змінювати місце роботи, лікуватися, доглядати близьких і користуватися звичайним трудовим захистом. Фіктивна зайнятість або свідоме порушення умов перевіряються в законній процедурі, а хвороба, звільнення через скорочення чи добросовісний пошук роботи не є автоматичним доказом саботажу. Для розроблення такої програми слід окремо визначити, які форми законної оплачуваної роботи та підприємницької діяльності зараховуються, як підтверджується їхній зв'язок з економікою і відновленням України та як враховуються вимушені перерви. Це не повинно створювати обов'язку працювати на конкретного роботодавця.

Для вже засуджених питання умовного або дострокового звільнення від покарання може вирішувати лише суд на підставі належного закону. Для осіб, щодо яких вироку немає, потрібен окремий процесуальний механізм. Участь у програмі не повинна ставати примусовою працею, прихованою заміною покарання або підставою передавати людей приватним роботодавцям поза їхньою волею.

Необхідно враховувати обсяг і тяжкість вчиненого діяння, права потерпілих, умови вже ухвалених судових рішень і принцип незворотності більш суворої відповідальності.

16.1. Дві категорії та однаковий п’ятирічний орієнтир

Для осіб, які ухилялися від мобілізації, та окремо для осіб, засуджених за самовільне залишення військової частини, пропонується однаковий орієнтир тривалості програми: п’ять років офіційної зайнятості та сплати встановлених податків із фактичного доходу. Дезертирство й інші склади злочинів не включаються до охоплення автоматично.

До вироку й після засудження потрібні різні юридичні процедури. Для засудженого за СЗЧ можливе добровільне входження до законодавчо визначеної програми із судовим вирішенням питання звільнення та контролем умов. За відмови діє загальний законний порядок виконання вироку. Обсяг зобов’язань потрібно зіставляти з індивідуальними обставинами й залишком покарання, не встановлюючи механічно тяжчого становища.

Можливими напрямами законодавчої розробки є спеціальний інститут судового умовного звільнення або відповідне розширення використання пробаційного нагляду. Вони потребують узгоджених змін кримінального, процесуального й виконавчого регулювання. Назви «амністія» чи «випробування» самі по собі не створюють п’ятирічного механізму. Чинні способи повернення до військової служби не слід подавати як готову програму цивільної праці. [20]

16.2. Контроль без примусової праці та стигматизації

Контроль варто спирати на вже наявні відомості про офіційну зайнятість та податки, не створюючи необґрунтованого стеження за приватним життям. При підозрі на фіктивну зайнятість або умисне порушення потрібні перевірка, пояснення учасника та судова процедура застосування санкцій. Роботодавець не отримує права самостійно повертати людину до місця позбавлення волі або погрожувати цим за зміну роботи.

Хвороба, інвалідність, догляд за близькими, скорочення або добросовісний пошук нової роботи не повинні автоматично вважатися саботажем. Учасник має отримувати звичайну оплату й трудовий захист. Відмова від конкретного приватного роботодавця не дорівнює відмові від усієї програми. Наслідки доведеного винного невиконання встановлюються законом і судом, а остаточно припинене провадження не може просто відновлюватися адміністративним рішенням.

За належного виконання умов особа не повинна зазнавати додаткового неформального переслідування за діяння, охоплене програмою. Це не прирівнює її до ветерана й не зменшує заслужені права захисників. Підхід має стосуватися визначених законом категорій і добровільної цивільної зайнятості, а не загального прощення будь-яких злочинів.

16.3. Законні умови участі та завершення програми

Сам вступ до програми не створює нового обмеження права виїзду. Питання пересування учасника вирішуються за застосовним законодавством та індивідуальними судовими рішеннями. Добровільна згода на участь не є відмовою від фундаментальних прав.

П’ятирічний орієнтир стосується добровільної цивільної реінтеграції обох визначених категорій, а не автоматичного п’ятирічного покарання. Закон має встановити умови входження, супроводу, врахування добросовісних перерв і завершення програми; суд — вирішувати питання зміни становища конкретної особи з урахуванням тяжкості діяння та залишку покарання. Механізми пробації або спеціального умовного звільнення потребують окремого законодавчого узгодження. [20]

Ця пропозиція не надає права ухилятися від мобілізації, самовільно залишати службу чи не виконувати законні накази. До прийняття відповідного закону діють чинні правила відповідальності; жодне провадження або вирок не припиняється через існування концепції. Вирок і згода на участь не

дозволяють примусово передавати людину приватному роботодавцю: потрібні реальна добровільність конкретної зайнятості, право змінити її та звичайні трудові гарантії. [20, 21]

17. Свобода пересування та добровільне повернення

17.1. Добровільні стимули для життя і роботи в Україні

Потребу відновлення в працівниках пропонується забезпечувати гідною оплатою, доступним житлом, навчанням, безпечними умовами, підприємницькими можливостями та підтримкою добровільного повернення. Концепція не пропонує загальної заборони виїзду для збереження робочої сили чи покарання за законний виїзд.

Умови добровільної підтримки мають бути прозорими, співмірними та не перетворювати допомогу на прихований примус залишатися. Тримісячна виплата після законного звільнення зі служби не ставиться в залежність від відмови від права виїзду; її призначення й порядок визначаються запропонованою програмою, а не приватним зобов'язанням залишатися в країні.

17.2. Правові гарантії та чинні обов'язки

Такий підхід не скасовує чинних законних оборонних обов'язків або індивідуальних судових обмежень. Їхня правова оцінка здійснюється окремо; сама потреба економіки в працівниках не є достатнім обґрунтуванням загального обмеження свободи пересування. Застосовуються гарантії статей 33, 55 і 64 Конституції України та статті 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ. [1, 21]

Звільнення зі служби, припинення вогню, завершення особливого періоду й скасування воєнного стану мають різні правові наслідки. Концепція не змінює цих режимів і не надає дозволу ігнорувати чинні правила перетинання кордону. Для будь-якого застосовного обмеження залишаються необхідними законна підстава, належна процедура та право на судовий захист.

18. Безпека та відповідальність під час контролю можливих домовленостей

Російська Федерація здійснила збройну агресію проти України. Жоден із наведених нижче сценаріїв не передбачає виправдання агресії, визнання тимчасової окупації законною чи відмови України від її суверенітету та територіальної цілісності. Стійкість будь-яких можливих домовленостей залежить не лише від їхнього підписання, а від можливості перевіряти виконання та реагувати на порушення. Потрібно розрізняти політичні переговори, військові гарантії, міжнародний нагляд, гуманітарні зобов'язання, питання санкцій і відповідальність за злочини. Усі ці питання пов'язані, але не є взаємозамінними.

18.1. Дворівневий контроль і спеціалізована національна служба

На національному рівні пропонується спеціалізована українська служба з вузьким мандатом документування, первинної перевірки й супроводу інцидентів щодо виконання домовленостей. Її завдання полягає в системній роботі з такими повідомленнями та переданні належних матеріалів компетентним органам. Вона не повинна дублювати поліцію, СБУ, прокуратуру чи суд або самостійно встановлювати винуватість у злочині.

Правове місце служби, доступ до даних, межі компетенції й бюджет визначаються окремо. Документування не потребує автоматичного наділення всіма слідчими повноваженнями. Створення нових обов'язків для інших органів або доступу до чутливих даних має отримати належну законодавчу підставу; організаційне рішення не замінює її. Національна служба фінансується окремо від міжнародної комісії.

18.2. Міжнародний механізм моніторингу та його повноваження

Для перевірки виконання можливих домовленостей пропонується опрацювати міжнародний механізм моніторингу з незалежними міжнародними учасниками. Його мандат, склад і порядок взаємодії визначають уповноважені державні органи в належних міжнародних процедурах. Якщо перевірка потребуватиме офіційного контакту з Російською Федерацією як стороною відповідних зобов'язань, такий контакт обмежується цілями моніторингу й не означає визнання окупації, підтримки агресії або прирівнювання відповідальності сторін. Громадянам і підприємствам не пропонується самостійно організовувати таку взаємодію. Далі цей можливий контрольний орган названо комісією.

Комісії пропонується надати право зіставляти інформацію, запитувати матеріали в установленому порядку, ініціювати незалежну перевірку, фіксувати розбіжності та публікувати висновки й окремі думки. Вона не скасовує судових рішень, не керує національними слідчими і не закриває справи з політичних мотивів. Її оцінки не є обов'язковим для суду встановленням винуватості.

Національна служба надає матеріали за обґрунтованими запитами в межах мандата та застосовного права. Доступ повинен поєднувати реальну перевірюваність із захистом державної таємниці, персональних даних, потерпілих і належного розслідування. Відмова має бути мотивованою та підлягати передбаченій угодою перевірці; публічність не означає оприлюднення всіх чутливих матеріалів.

18.3. Перешкоджання, вихід учасника й реагування на порушення

Умисне перешкоджання перевірці або ненадання передбаченого мандатом доступу без законних підстав пропонується визнавати самостійним порушенням домовленостей, навіть якщо первинний інцидент ще не встановлено. Для спірних повідомлень потрібні процедура з'ясування фактів, екстрені канали зв'язку сторін і заздалегідь погоджені співмірні наслідки. Покарання фізичних осіб залишається компетенцією уповноважених органів і судів.

Механізм має бути підготовлений до відмови окремого учасника від співпраці або його виходу. Подальша робота можлива в межах прав, що зберігаються за договором і застосовним правом. Вихід не повинен автоматично знищувати вже зібрані відомості та можливість оприлюднити перевірені висновки, але не створює права примусово заходити на чужу територію або отримувати секретні матеріали.

18.4. Мандат і незалежність фінансування

Початковий мандат комісії пропонується встановити щонайменше на два роки. Після оцінки результатів можливе продовження на один або два роки чи перегляд організації роботи. Фінансовий резерв має забезпечувати початковий період, щоб механізм не залежав від ситуативної згоди окремого платника після кожного незручного висновку.

Для міжнародного механізму моніторингу пропонується окремий багатосторонній фонд із внесками, погодженими сторонами відповідного міжнародного договору, та участю міжнародних партнерів. Зобов'язання щодо внесків, аудит, фінансовий резерв і дозволені витрати визначаються договором або його фінансовим додатком. Більший внесок не надає більшого впливу на перевірку чи її висновки. Наслідки невиконання договірного фінансового зобов'язання визначаються відповідною угодою; невнесення добровільної пожертви не є її порушенням.

Міжнародний фонд не замінює національного бюджету української служби й не означає, що будь-який партнер уже погодився платити. Доступ, статус персоналу, охорона, обробка даних, оприлюднення, продовження й вихід потребують договірного врегулювання та належного внутрішньодержавного оформлення, зокрема ратифікації там, де вона необхідна. [22]

18.5. Безпека виїзних груп і захист від конфлікту інтересів

На території України безпеку спостерігачів забезпечують уповноважені органи: за звичайних умов поліція, за відповідних загроз інші компетентні сили, включно із СБУ, Національною гвардією або

військовими в межах законних повноважень. На території іншої сторони передбачаються погоджені симетричні обов’язки. Охорона не має права диктувати висновки, приховувати докази або безпідставно блокувати доступ.

За обґрунтованого конфлікту інтересів комісія повинна мати договірний механізм вимагати заміни супроводжувальної групи. Конкретний порядок охорони визначається професійно та без публікації чутливих схем. Незалежність перевірки й безпека персоналу мають забезпечуватися одночасно, а не протиставлятися одна одній.

18.6. Реагування на порушення та збереження відповідальності

Механізм моніторингу має забезпечувати перевірені факти для рішень компетентних органів: фіксацію порушення, можливість надати пояснення, невідкладне реагування на загрозу та контроль виконання погоджених зобов’язань. Комісія може надавати висновки й рекомендації, але не скасовує санкцій, судових рішень або кримінальної відповідальності. [22, 23]

Санкційні рішення залишаються за уповноваженими органами відповідних держав і міжнародних інституцій. Припинення вогню або підписання домовленості не створює автоматичного права на заборонені операції та не припиняє чинних обмежень. Ця концепція не пропонує відновлення торгівлі чи іншої господарської взаємодії з Російською Федерацією.

Суверенітет і територіальна цілісність України в міжнародно визнаних кордонах, відповідальність за агресію та воєнні злочини, відшкодування шкоди й права потерпілих залишаються самостійними вимогами. Перевірка виконання домовленостей не підміняє правосуддя та не перетворює поступки в економічній сфері на заміну відповідальності.

19. Державне управління, вибори, цифрова стійкість і підзвітність

19.1. Повноваження та інституційна координація

Управління відновленням повинно спиратися на чинну систему органів влади й місцевого самоврядування, а не на необґрунтоване множення нових структур. Кабінет Міністрів координує загальнодержавні політики та програми в межах конституційних повноважень, Верховна Рада вирішує питання законодавства й бюджету, Президент та інші органи виконують власні оборонні й зовнішньополітичні повноваження. Органи місцевого самоврядування представляють потреби громад і реалізують власні та делеговані функції. Рішення про передачу нових обов’язків мають супроводжуватися визначенням повноважень і ресурсів.

Кожне відомство має відповідати за власну сферу, а не передавати всі рішення одній людині, яка повинна нібито однаково добре розумітися на обороні, енергетиці, медицині й соціальному захисті. Загальну узгодженість доцільно забезпечувати через інституційний міжвідомчий механізм у системі Кабінету Міністрів, із визначеним організаційним координатором і галузевими відповідальними. Новий необмежений надвідомчий центр влади не пропонується.

Для міжвідомчого завдання потрібні головний виконавець, співвиконавці, спільний очікуваний результат, строки надання даних і порядок вирішення розбіжностей. Координація узгоджує залежності та послідовність, але не забирає в профільних органів їхню компетенцію й персональну відповідальність. Питання, яке громада може законно вирішити сама, не слід без потреби піднімати до центрального рівня.

Місцеве самоврядування не перетворюється на нижчу ланку центрального уряду. Розрізняються власні та делеговані повноваження громад, регіональна координація й загальнодержавні програми. Передання нової функції потребує правової основи, кадрів і коштів. Загальний координатор не може підміняти рішення суду, парламенту, Президента або виборчого органу.

19.2. Потреби громад, експертиза та черговість проєктів

Проєкт має починатися з конкретної потреби: де мешканцям бракує води, тепла, електрики, транспортного доступу, лікарні чи навчального закладу. Громада збирає відомості та пропозиції, регіон координує взаємозалежні об’єкти, компетентні фахівці оцінюють безпеку, вартість, технічні варіанти, майбутнє утримання і строки. Орган, уповноважений ухвалювати рішення, повинен оприлюднювати мотиви включення до черги, відхилення або відкладення проєкту з урахуванням законних обмежень інформації.

Першочерговість не можна визначати виключно політичною вагою регіону, кількістю медійних звернень або бажанням швидко показати красивий результат. Базові потреби населення, загроза життю, кількість користувачів, відсутність альтернатив, готовність проєкту, економічні наслідки, експлуатаційні витрати й інтереси майбутніх мешканців мають утворювати систему зрозумілих критеріїв. У небезпечних районах невідкладна гуманітарна допомога не означає автоматичне негайне будівництво великого стаціонарного об’єкта.

Для складних об’єктів потрібна профільна технічна оцінка з оглядом, участю фахівців експлуатації та незалежною перевіркою розрахунків за потреби. Експерти розкривають конфлікти інтересів. Погодження фінансування не замінює обов’язкових будівельних, екологічних, енергетичних та інших процедур.

Розподіл значного фінансування доцільно здійснювати колегіально із фаховою оцінкою та поясненням рішення. Якщо проєкт відкладається, громада повинна бачити підставу, статус і порядок перегляду. Не слід доводити один регіон до ідеального стану, залишаючи інший без базових послуг лише через слабшу адміністративну спроможність. Черговість переглядається зі зміною безпеки, населення, стану об’єктів і ресурсу.

19.3. Участь мешканців та екстрені рішення

Мешканці повинні мати прості способи повідомляти про проблему: онлайн, письмово, телефоном чи особисто. Представники громад можуть допомагати збирати звернення, але не отримують самовільного права розподіляти державні кошти. Рішення про великі несекретні проєкти супроводжуються обговоренням і поясненням. Коли зволікання створює небезпеку для життя або загрожує втратою критичної послуги, уповноважений орган діє негайно і звітує після усунення загрози.

Звернення має отримувати реєстраційний номер, відповідального й результат розгляду. Обраний або уповноважений представник вулиці, району чи громади може збирати позиції мешканців, допомагати з документами та відстежувати відповідь. При порівнянні різних проєктів враховуються кількість людей і те, наскільки їх зачіпає рішення, а не механічне прирівнювання маленької вулиці до великого району.

Обговорення не замінює рішення уповноваженого органу. Відхилення від запропонованого мешканцями напряму повинно мати зрозумілу мотивувальну частину. У невідкладній ситуації допомога не очікує звичайного громадського голосування; після усунення загрози потрібні пояснення, фінансовий контроль і перевірка повноважень. Чутливі схеми об’єктів та персональні дані не розкриваються заради формальної відкритості.

19.4. Два окремі бар’єри проти зловживань

Для публічних інвестицій слід використовувати вже створені системи, насамперед DREAM, а для закупівель Prozorro, забезпечуючи зв’язок проєкту з фінансуванням, тендером, підрядником, етапами, актами виконання, фотографічним підтвердженням результатів там, де це безпечно, та фактично наданою послугою. Реєстрація ідеї в системі не є доказом виділення грошей, а проведення тендера не дорівнює належному виконанню робіт. Нові звіти повинні по можливості формуватися з уже зібраних даних, не подвоюючи навантаження на виконавців.

Перший бар'єр проти зловживань — прозорість коштів і незалежна перевірка фактичного результату. Для донорських коштів можуть діяти погоджені аудиторські умови в межах законодавства, для бюджетних — українські механізми контролю. Поетапні платежі доцільно прив'язувати до підтвердження робіт, передбачати відшкодування збитків за доведених порушень і перевіряти конфлікти інтересів та пов'язаних осіб до укладення договору. Другий, самостійний бар'єр — персональна законна відповідальність посадовців за корупцію, зловживання, незаконний тиск та фіктивні рішення. Фінансова прозорість не замінює такої відповідальності, як і вона не замінює незалежного аудиту.

Службова посада повинна означати конкретну роботу за гідну оплату, не приватний доступ до активів чи привілеїв. Дисциплінарний проступок, добросовісна помилка і злочин розмежовуються. Винуватість та відповідні санкції встановлюються в належній процедурі; невиконання складного проєкту саме по собі не доводить корупції.

19.5. Кадри, конфлікти інтересів та щорічна оцінка

Для посадовців, відповідальних за програми, важливі персональні завдання, строк, перевірювані результати та право громадянина оскаржити незаконне рішення. Добросовісну помилку слід відрізняти від зловживання, а ефективність оцінювати з урахуванням складності роботи та об'єктивних перешкод, не за кількістю формальних відмов. Конкурс на професійні посади, перевірка компетенцій, запобігання конфліктам інтересів і гідна оплата праці мають застосовуватися відповідно до законодавства про публічну службу.

Пропонується відкритий конкурентний відбір на професійні посади з перевіркою реальних знань, досвіду й етики. Керівник розкриває сімейні та інші значущі особисті зв'язки з кандидатом і не бере участі у відборі за наявності конфлікту інтересів. Конкурс не усуває прямої законодавчої заборони підпорядкування близьких осіб там, де вона діє; водночас не пропонується загальна заборона родичам працювати в одному закладі. [24]

Щорічне оцінювання має враховувати законність і якість рішень, дотримання строків, фактично виконані завдання, обґрунтовані скарги, складність та об'єктивні перешкоди. Для керівників потрібні публічні звіти про роботу органу й значні проєкти. Кількість відмов або підготовлених паперів не повинна замінювати оцінку розв'язаних питань.

Універсальний відсотковий поріг ефективності для всіх посад не встановлюється. За добросовісної роботи та нестачі навичок доцільний план поліпшення до остаточного оцінювання. Якщо пропонується додатковий строк після негативного підсумкового результату замість передбаченого законом звільнення, потрібна окрема поправка, а не ігнорування чинної процедури. Систематичне винне невиконання має отримувати належну оцінку з незалежною перевіркою та правом оскарження. [25]

Підвищення кваліфікації, гідна оплата й контроль результату повинні діяти разом. Для ветеранів можуть передбачатися добровільні програми підготовки до цивільної публічної служби, без автоматичного скасування професійних вимог. Спеціальні воєнні правила призначення та порядок повернення до конкурсів перевіряються окремо для відповідних посад.

19.6. Передача управління від військових адміністрацій до цивільних органів

Військові адміністрації мають зберігати необхідну спроможність у межах чинного воєнного режиму й законного перехідного строку. Паралельно, до припинення їхніх повноважень, потрібно готувати відновлення цивільного управління: оцінювати стан органів місцевого самоврядування й державних адміністрацій, кадровий склад, процедури, бюджети, документи та незавершені проєкти. Неприпустима ситуація, коли особливий режим уже завершено, а нікому забезпечувати базові послуги.

Перехід не зводиться до зміни назви установи або довільної команди. Потрібне рішення компетентного органу з визначенням того, хто й коли приймає конкретні повноваження. Передача має охоплювати майно, договірні зобов'язання, бюджетні справи, архіви, реєстри, звернення мешканців, доступи до

систем і відповідальних за безперервні послуги. Не повинно бути періоду, коли за рішення формально відповідають усі або ніхто.

Тимчасове виконання адміністративних функцій можливе лише для конкретно визначених законом посад і повноважень, за рішенням компетентного органу, на встановлений строк та з підзвітністю. Воно не створює виборного мандата й не може підміняти обрання місцевої ради або голови. Якщо чинної правової підстави недостатньо, спершу потрібне належне законодавче врегулювання в межах Конституції, а не фактичне призначення нового виборного органу. Відновлення роботи спроможного законного органу слід відрізняти від утворення нового органу чи обрання нового складу.

Для кожної території слід перевірити законодавчі строки та спеціальні правила продовження повноважень, а не вважати скасування воєнного стану автоматичним одномоментним припиненням усіх адміністрацій. Загальну рамку містять статті 4, 10 та 15 Закону «Про правовий режим воєнного стану»; конкретний перехід залежить і від рішень щодо відповідної території. Продовження понад наявні законні межі потребує належного нормативного рішення. [4]

19.7. Повернення до виборів без зовнішнього керування строками

Необхідно завчасно розробити конституційно сумісний порядок повернення до виборчих процедур. Окремий ризик становить можливість підтримувати напруженість на обмеженій території, щоб фактично впливати на строки загальнодержавного політичного процесу. Пропонується аналізувати способи зменшення такого впливу, не ігноруючи реальну загрозу й не позбавляючи мешканців небезпечних районів виборчих прав.

Рішення повинні спиратися на перевірювані безпекові критерії, мотивування та регулярний перегляд, а не на безстрокове посилання на невизначену небезпеку. Загальнодержавні й місцеві вибори, безпека конкретної дільниці та можливість громадянина проголосувати в іншому місці є різними питаннями. Для них потрібна окрема правова оцінка з урахуванням переміщених осіб, військовослужбовців і громадян за кордоном.

Стаття 19 Закону «Про правовий режим воєнного стану» передбачає заборону виборів в умовах цього режиму. Для парламенту додаткове значення має стаття 83 Конституції, а стаття 157 обмежує можливість зміни самої Конституції. Тому часткове територіальне скасування воєнного стану або новий спосіб голосування не можна подавати як автоматично достатній дозвіл на загальнодержавні вибори. Питання потребує конституційної та законодавчої оцінки, а не лише технічної готовності застосунку. [1, 4, 31]

Підготовка реєстру виборців, інфраструктури, кадрів і варіантів доступу може розглядатися завчасно в межах закону. Проведення виборів можливе лише після виконання належних правових передумов і забезпечення вільного волевиявлення. Ця концепція не встановлює довільної дати та не закликає проводити голосування всупереч чинним заборонам. Зміна території дії воєнного стану не пропонується як спосіб обійти виборчі заборони: правові передумови для загальнодержавних і місцевих виборів оцінюються окремо, а рішення ухвалюються лише уповноваженими Конституцією та законом органами.

19.8. Змішане голосування як варіант для фахової перевірки

Пропонується дослідити поєднання звичайного голосування на дільницях із добровільним дистанційним способом для виборців, які не можуть безпечно або фізично прибути особисто. Такий підхід може зменшувати потребу в скупченнях людей і розширювати доступ, але не повинен робити смартфон обов’язковою умовою реалізації виборчого права. Очний канал та доступні альтернативи зберігаються.

Можливе використання державної електронної ідентифікації, зокрема інструментів на зразок «Дії», розглядається лише як один елемент майбутньої системи. Підтвердження особи не дорівнює таємному й перевірюваному голосуванню. Потрібно відокремити встановлення права голосу від змісту вибору, запобігти повторному голосуванню між каналами та зберегти можливість незалежного контролю підсумку.

Порівнювати слід повний набір ризиків обох способів: підміну та фальсифікацію паперових матеріалів, несанкціоновану зміну цифрових даних, шкідливе програмне забезпечення, примус, купівлю голосів, втрату доступу, перебої електрики та зв'язку. Наявність ризиків цифрового способу не доводить бездоганності паперового, а вразливість паперового не робить дистанційний автоматично надійним.

До будь-якого застосування для визначення результату потрібні спеціальна правова основа, незалежна перевірка безпеки й доступності, вимоги таємниці, контрольованість підрахунку, спостереження та наперед визначений порядок дій при збоях. Примус поза контрольованою дільницею потребує окремої оцінки. Тестування системи не повинно непомітно підміняти законне встановлення результатів виборів. [31, 32, 33]

Розвиток державних електронних послуг не є доказом існування готового правового механізму інтернет-голосування. Дистанційний варіант залишається пропозицією для оцінки й можливого законодавчого оформлення. Якщо необхідні гарантії не підтверджено, експеримент не повинен ставати єдиним способом участі або використовуватися як підстава обмежити чинний законний доступ виборця. Окрема електронна консультація, опитування чи випробування системи не є голосуванням на виборах і не створює виборчого мандата. Дослідження дистанційного способу не передбачає його застосування для юридично значущого результату до набрання чинності необхідними законодавчими змінами та підтвердження всіх виборчих гарантій.

19.9. Цифрові послуги та рівномірне навантаження

Електронні послуги потрібно робити доступними за загальним правилом, але залишати альтернативу для людей без інтернету, смартфона або достатніх цифрових навичок. Обмін державними даними повинен здійснюватися на законній підставі, з визначеною метою, контролем доступу і захистом персональної інформації. Не слід вимагати від людини ті самі відомості, які орган уже законно може отримати сам. Права на адміністративне й судове оскарження не обмежуються введенням нової цифрової процедури.

Один запит повинен мати зрозумілий статус, виконавця й строк відповідно до виду послуги. Відомства самостійно отримують законно доступні їм дані, а не перекладають весь обмін на громадянина. Особиста присутність залишається там, де її справді вимагає операція або належна ідентифікація. Обмін не означає вільного доступу будь-якого службовця до всіх реєстрів. [12, 26, 27]

Керівництво має аналізувати кількість, складність і строки звернень та розподіляти навантаження так, щоб один працівник не виконував постійно роботу за кількох, тоді як інші не мають завдань. Не слід нав'язувати не пов'язані з посадою роботи під загрозою звільнення без належної правової основи й оплати. Мета полягає в усуненні дублювання та порожніх погоджень, а не в механічному скороченні штату.

Оцінка керівника повинна включати черги, прострочення, якість відповідей, організацію роботи та обґрунтовані скарги працівників. Спеціальні норми публічної служби й обмежені воєнні трудові винятки перевіряються окремо; вони не повинні перетворюватися на загальне постійне право довільно використовувати працю людини. [25, 28]

19.10. Резервування та відновлення державних цифрових систем

Розширення дистанційних послуг повинно супроводжуватися розвитком надійної інфраструктури. Для критично важливих реєстрів і сервісів пропонується передбачати резервне зберігання, відокремлені майданчики, резерв електроживлення та каналів зв'язку, можливість переключення й відновлення даних. Конкретні технології й рівень дублювання визначаються спеціалістами пропорційно наслідкам відмови, без вимоги однаково дорогого резервування всього.

Резервна копія має бути придатною до відновлення, тому потрібні перевірка цілісності, регулярні випробування відновлення та визначені відповідальні за працездатність. Для кожної критичної послуги

слід установити прийнятні строки відновлення та допустимі втрати даних. Ці числові параметри визначаються профільно, а не однаковим нормативом концепції.

Окремо визначаються власник даних, технічний оператор, відповідальний за кіберзахист і орган, що приймає рішення при інциденті. Контроль доступу, журналювання операцій, захист персональних відомостей і порядок виправлення помилок мають діяти як у штатному, так і в аварійному режимі. Технічний координатор не отримує необмеженого змістового доступу до всіх даних.

При тривалій відсутності електрики або мережі необхідно зберігати мінімально потрібний очний чи інший нецифровий спосіб надання базових послуг. Після відновлення системи дані звіряються, а дублікати й помилки усуваються в контрольованому порядку. Людина не повинна втрачати можливість звернення лише через збій застосунку; аварійний режим також не скасовує перевірки повноважень і захисту інформації. [27, 29]

19.11. Захист громадянина та підприємця від незаконного рішення

Поряд із адміністративним переглядом у вищого органу має зберігатися прямий судовий захист у належній юрисдикції, без обов'язкового обходу всіх керівників, якщо спеціальний закон не встановлює іншої процедури. Людина повинна отримати мотивоване рішення, інформацію про порядок оскарження та реальне виконання результату розгляду. [1, 26, 30]

Представники мешканців можуть допомогти скласти звернення, зібрати документи й відстежити строки. Це не замінює професійного юридичного представництва там, де воно потрібне. Скасування відмови не завжди автоматично означає виплату грошей або надання дозволу: результат залежить від установлених умов та компетенції органу. Потрібно розрізняти інформаційну допомогу, безоплатну первинну допомогу й судове представництво.

20. Етапність, бюджетні сценарії, показники та дії у разі зриву

План має починатися не з одного оптимістичного прогнозу, а з кількох сценаріїв безпеки й фінансування. Можливі тривале припинення вогню, повторні загострення, нерівномірне відновлення територій, менша допомога партнерів, затримка інвестицій та нижчий, ніж очікується, рівень повернення населення. Для кожної ключової програми потрібні умови запуску, джерело коштів, відповідальний, можливий резерв і порядок перегляду.

Етап підготовки до масштабного переходу. Інвентаризація чинних програм і законодавства; фахові оборонні сценарії; попередні списки безпечних першочергових об'єктів; оцінка людських і фінансових ресурсів; міжнародні переговори про можливі інструменти підтримки; підготовка законопроєктів, порядків і цифрових процедур. На цьому етапі не можна оголошувати майбутні суми гарантованими без бюджетних рішень.

Перший етап після зміни безпекової обстановки. Збереження обороноздатності; екстрені послуги та гуманітарна допомога; розмінування пріоритетних територій; запуск індивідуальних маршрутів демобілізації; доступ до лікування, документів і правової допомоги; тимчасові рішення для води, енергії, транспорту та зв'язку. Перехідні виплати починаються тільки для встановлених законом категорій після визначеної юридичної події, а не автоматично для всіх в одну дату.

Другий етап. Будівництво й модернізація основної інфраструктури, відновлення місцевого бізнесу, розгортання програм навчання й працевлаштування, початок довготривалих інвестиційних проєктів, відновлення очної освіти там, де безпечно, і поступове повернення громадян за їхнім бажанням. Проєкти запускаються залежно від готовності та можуть перетинатися в часі.

Третій етап. Перевірка стійкості нових систем, підвищення ефективності державних послуг, підтримка підприємств на нових ринках, планове утримання інфраструктури, коригування соціальних програм та зменшення залежності від зовнішніх коштів за умови фактичного зростання економіки. Підтримка тих,

хто потребує тривалого лікування або спеціального захисту, не завершується механічно з настанням наступного етапу.

20.1. Фінансовий паспорт і перевірка спроможності

Бюджетний розрахунок потрібен окремо для кожної запропонованої гарантії. Наприклад, тримісячна виплата військовослужбовцям оцінюється за формулою «кількість законних отримувачів × визначений місячний розмір × три місяці» з додатковим урахуванням податків, адміністрування, категорій, які вже отримують інші виплати, та варіантів фінансування. Для адресної допомоги родинам зниклих безвісти рахуються не всі родини без винятку, а потенційні отримувачі за перевіреними критеріями, а також можливі продовження після повторної оцінки потреби. Відсутність даних не можна приховувати вигаданою точною сумою.

Кожному значному інвестиційному проєкту потрібен фінансовий паспорт: мета, початкові капітальні витрати, експлуатаційні витрати на роки вперед, джерела і форма фінансування, відповідальні сторони, ризики, закупівельний механізм, очікувані робочі місця та спосіб перевірки результату. Гранти не слід записувати як майбутні кредити, кредити не слід видавати за безповоротну допомогу, а державні гарантії треба рахувати як потенційні бюджетні ризики.

Ключові показники можуть включати: фактичну доступність води, тепла, електрики, транспорту й медичних послуг; кількість територій, повернутих до безпечного використання; виконання законної черги демобілізації; час отримання соціальних послуг; реальну зайнятість після навчання; житлові умови; фактично запущені підприємства; вартість утримання інфраструктури; завершені й незалежно перевірені проєкти; задоволеність потреб громадян. Число виданих довідок, оголошених будівництв або підписаних меморандумів саме по собі не доводить успіху.

У випадку відновлення бойових дій план має переходити в спеціальний захисний режим: пріоритет обороні й життєво важливим послугам, безпечне призупинення робіт, захист працівників, перегляд логістики, бюджетів і зобов’язань. При нестачі фінансування необхідно заздалегідь мати законний порядок черговості та захисту найбільш уразливих груп, не припиняючи вже набуті права довільним адміністративним рішенням.

До розрахунків слід включати не лише прямі виплати чи будівництво, а й адміністрування, персонал, експлуатацію, договірні гарантії та резерв на менш сприятливий сценарій. Для перехідної виплати початковий параметр становить 150 000 гривень на одного охопленого отримувача за три місяці до уточнення податкового режиму. Невідома чисельність отримувачів не замінюється довільним середнім припущенням.

Оцінки загальної потреби у відновленні не слід приймати за вже доступне фінансування. Так само державна стратегія, міжнародний меморандум або реєстрація проєкту не замінюють бюджетного призначення й договору. Порядок коригування за дефіциту коштів має бути відомим заздалегідь і не перетворюватися на раптове довільне припинення вже набутих прав.

20.2. Реалізація без нового паралельного апарату

План доцільно готувати як міжвідомчий пакет у межах існуючої системи: галузеві органи розробляють свої заходи, координатор узгоджує взаємозалежності, громади підтверджують потреби й спроможність, фахівці оцінюють правові та фінансові умови. Для кожної міри публікуються мета, відповідальний, умова початку, джерело коштів, показник результату та спосіб реагування на збій.

Не встановлюються універсальні строки завершення всіх будівництв, гарантоване повернення всіх громадян, однакова частка ветеранів у кожній галузі або гарантована прибутковість інвестора. Нерозрахований параметр позначається як предмет подальшого проєктування. Це не скасовує конкретного напряму, вже викладеного в концепції, і не вимагає створювати готові штатні розписи чи законопроєкти замість суспільної пропозиції.

21. Нормативні маршрути, джерела та межі підтвердження

Правова реалізація має розрізняти належне виконання чинних норм, зміни процедур у межах уже наданих повноважень, нові законодавчі гарантії та міжнародні договірні рішення. Законодавче доопрацювання є звичайним інструментом реалізації пропозицій, але не способом обійти Конституцію або міжнародні зобов'язання. Наведені нижче маршрути не є готовими законопроєктами чи висновком про правомірність будь-якої майбутньої редакції.

21.1. Соціальні, військові та майнові механізми

Демобілізація й резерв. Для спеціальної черговості та сукупного чотиримісячного максимуму затримки потрібне узгодження статей 23 і 26 Закону № 2232-XII із мобілізаційним законодавством. Для обов'язкового обмеженого строку резерву після особливого періоду предметом перевірки є стаття 26-2. Необхідно зберегти вже застосовні самостійні підстави звільнення та врахувати спеціальні законні відстрочки окремих категорій. Укази й відомчі порядки організовують виконання, не підміняючи необхідної законодавчої підстави. [3, 4, 5]

Тримісячний дохід. Можливе закріплення нової гарантії у профільному законі про захист військовослужбовців або спеціальному законі про перехідну підтримку. Закон визначає коло отримувачів, суму або порядок її визначення, три місяці виплат і незалежність від нового заробітку; урядовий порядок регулює призначення, обмін даними, виплату й оскарження. Окремо узгоджуються податковий режим та взаємодія з адресними програмами. [5, 6, 19]

Оренда й соціальний захист. Потрібно зіставити нові орієнтири з чинними ветеранськими та переселенськими механізмами, зокрема порядками КМУ № 252 від 07.03.2025 та № 1225 від 25.10.2024. Можливі зміни категорій, формули, строків і фінансування в межах закону або окрема нова гарантія. Проєктні 10 000 гривень оренди та поріг 50 000 гривень доходу на особу не описують нинішніх умов усіх програм. Для законодавства щодо ВПО та житлової політики необхідна контрольна звірка чинних редакцій і переходів, включно з актами № 4924-IX та № 4751-IX. [6, 10]

Родини зниклих та загиблих. Нова річна адресна допомога оформлюється окремо від розшуку, грошового забезпечення зниклого, пенсій і сімейних пільг. У законі та порядку слід визначити отримувачів, критерії потреби, початок відліку, перегляд, продовження й оскарження. Додаткові права сімей загиблих можна оформлювати змінами сімейних норм профільних законів; особистий статус УБД не передається. [5, 6, 7]

Полонені, цивільні та діти. Гуманітарні обов'язки не повинні очікувати нової соціальної програми. Повернення, установлення відповідних фактів та реінтеграцію доцільно пов'язувати з наявними спеціальними механізмами. Для підтримки звільнених цивільних релевантний Закон № 2010-IX; для повернення дітей потребує перевірки порядок № 551. Не можна переносити правила однієї категорії на грошове забезпечення військовослужбовця або змішувати різні щорічні й одноразові виплати. [7, 8, 9]

Медицина й освіта. Усунення непокритих медичних потреб можливе через розширення відповідної програми, належне фінансування та спроможність надавачів. Нові загальнонаціональні житлові гарантії для педагогів можуть потребувати змін профільного закону; місцеві адресні заходи повинні мати програму й бюджет. Безпека очного навчання визначається за типом закладу та фактичним станом, не лише за датою припинення вогню. [13]

Майнові права. Для рішення спеціальної комісії як підстави реєстрації потрібні законні повноваження, процедура доказування, захист третіх осіб і судове оскарження. Можливе узгодження зі статтею 27 Закону № 1952-IV та зміни реєстраційного порядку № 1127. Новий адміністративний шлях потрібен для неохоплених безспірних випадків; він не замінює суд при конфлікті прав і не створює права власності лише з факту проживання. [11, 12]

21.2. Економічні, управлінські та міжнародні механізми

Зайнятість і навчання. Спочатку перевіряються інструменти Закону № 5067-VI та відповідних порядків професійної підготовки, зокрема № 207 і № 264. Розширення законного кола отримувачів може потребувати поправки до закону; стипендія на час навчання потребує окремих умов і ресурсу. Трудове переселення доцільно поєднати з цими програмами й житловою підтримкою без створення примусового розподілу. [16]

Підприємництво, пільги й закупівлі. Наявні кредитні, грантові та інвестиційні режими слід перевіряти перед створенням нової програми. Податкова перевага потребує законодавчої основи; договір конкретизує дозволену підтримку, але не створює її всупереч закону. Потрібно окремо звірити державну допомогу, конкурентні закупівлі, міжнародний доступ до ринку та переходи закупівельного законодавства, включно з актами № 922-VIII, № 1178 і № 4888-IX. Умови для партнерів-донорів не можна вважати автоматичним винятком із цих правил. [17, 18, 19]

Кошти й гарантії. Нові соціальні та інвестиційні рішення потребують бюджетних призначень, законних багаторічних зобов’язань, правил гарантування й договорів із партнерами. Предметами звірки є, зокрема, статті 16–17, 23 і 48 Бюджетного кодексу, спеціальні умови річного бюджету та договорів. Назва програми або загальна політична підтримка не доводить наявності коштів. [19]

П’ятирічна реінтеграція. Необхідно узгодити Кримінальний кодекс, процесуальні та виконавчі норми, повноваження суду й пробації. Для порівняння розглядаються новий спеціальний судовий механізм і допустиме використання пробаційного нагляду; звичайне випробування чи амністія не вважаються готовим відповідником. Самостійної перевірки потребують добровільність праці для приватного роботодавця, залишок покарання, наслідки винного порушення та правові гарантії учасника. Вступ до програми сам собою не створює нового обмеження права виїзду. [20, 21]

Свобода пересування. Відновлення трудового потенціалу пропонується забезпечувати добровільними економічними та соціальними стимулами без загальної заборони виїзду для утримання робочої сили. Потрібно врахувати статті 33, 55 і 64 Конституції, Протокол № 4 до ЄКПЛ, застосовні національні правила виїзду, винятки й судовий захист. Згода на отримання підтримки не є відмовою від фундаментального права; чинні законні оборонні обов’язки оцінюються окремо. [1, 21]

Міжнародний контроль. Для національної служби визначаються місце в системі органів, повноваження, доступ і бюджет. Міжнародній комісії потрібні погоджені мандат, склад, статус, доступ, охорона, фонд, незалежна звітність та правила продовження й виходу. Договірні та внутрішні нормативні рішення готуються узгоджено. Висновок комісії не замінює суд і не скасовує санкцій іншої юрисдикції. [22, 23]

Публічне управління. Розкриття конфлікту інтересів, мотивування рішень, адміністративне оскарження та належна організація праці значною мірою потребують виконання вже наявних норм. Нові повноваження, нові обов’язкові конкурси чи інший наслідок негативної оцінки служби потребують окремого законодавчого оформлення. Не можна автоматично переносити один режим на державну службу, місцеве самоврядування та всі бюджетні установи. [24, 25, 26, 28]

Військові адміністрації. Статті 4 і 10 Закону № 389-VIII потрібно читати разом зі спеціальними правилами й рішеннями щодо конкретної території. Загальна норма про 30 днів після припинення чи скасування воєнного стану не дає підстав ігнорувати законні випадки іншої тривалості окремих повноважень. Передача управління має бути завчасно підготовленою, але здійснюватися належним компетентним рішенням. [4]

Вибори. Виборчий кодекс, стаття 19 Закону № 389-VIII та Конституція потребують спільної оцінки. Законодавче оформлення змішаного голосування не замінює передумов для самих виборів. Конституційні обмеження не долаються звичайною поправкою. Для дистанційного способу необхідні таємниця, особисте й однократне волевиявлення, незалежна перевірка, доступність і стійкість до примусу; державна авторизація є лише частиною завдання. [1, 4, 31, 32, 33]

Цифрова стійкість, інфраструктура й розмінування. Регламенти обміну та аварійної роботи мають визначати законну мету, необхідні дані, доступ і відповідальних. Резервування та експлуатаційні витрати слід вбудовувати в галузеві й інвестиційні процедури. Протимінний напрям розвиває наявну стратегію та сертифіковані механізми; нові повноваження потребують належної правової підстави, а добровільне співфінансування бізнесу не перетворюється на обов'язковий відсоток обороту. [15, 27, 29]

21.3. Офіційні джерела

Нумерація нижче відповідає посиланням у тематичних розділах. Це карта нормативної роботи, не підтвердження повної актуальної перевірки кожного акта та всіх його підзаконних винятків. Під час підготовки до подання потрібно звірити чинну редакцію, дату введення норм у дію, перехідні положення й компетенцію виконавця. Пропозиція змінити закон відрізняється від твердження, що така норма вже існує.

[1] Конституція України; для предметної перевірки, зокрема, статті 19, 24, 33, 40, 43, 55, 64, 83, 85, 106, 116 та 157. | Офіційний текст

[2] Закон «Про звернення громадян» № 393/96-ВР; звернення та електронна петиція. | Офіційний текст

[3] Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-XII; статті 23, 26 та 26-2. | Офіційний текст

[4] Закон «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII; статті 4, 7, 8, 10, 15 та 19. Для конкретної території також потрібні відповідні рішення про повноваження. | Офіційний текст

[5] Закони № 3543-XII про мобілізаційну підготовку та мобілізацію і № 2011-XII про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. | № 3543-XII · № 2011-XII

[6] Закон про статус ветеранів війни № 3551-XII; Стратегія ветеранської політики до 2030 року № 1209-р; Стратегія переходу від військової служби до цивільного життя до 2033 року № 1350-р. | Закон · № 1209-р · № 1350-р

[7] Закон про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, № 2505-VIII; порядок КМУ № 884 щодо відповідних виплат. Розшук і виплата мають різні підстави. | Закон · Порядок № 884

[8] III Женевська конвенція: зокрема статті 109, 118 і 119. Офіційна база міжнародного гуманітарного права МКЧХ. | Текст конвенції

[9] Закон № 2010-IX про соціальний і правовий захист осіб, щодо яких установлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії, та членів їхніх сімей; порядок КМУ № 551 щодо повернення дітей. | Закон · Порядок № 551

[10] Орендні й житлові механізми: КМУ № 252 від 07.03.2025, № 1225 від 25.10.2024; акти № 4924-IX та № 4751-IX для контрольної звірки законодавчої основи й переходів. | № 252 · № 1225 · № 4924-IX · № 4751-IX

[11] Закон про компенсацію за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомості № 2923-IX; Закон про державну реєстрацію речових прав № 1952-IV, зокрема стаття 27; порядок № 1127. | № 2923-IX · № 1952-IV · № 1127

[12] Закон «Про адміністративні послуги» № 5203-VI; доступ через ЦНАП не тотожний повноваженню вирішувати спір про власність. | Офіційний текст

[13] Закони про державні фінансові гарантії медичного обслуговування № 2168-VIII, реабілітацію у сфері охорони здоров'я № 1053-IX та освіту № 2145-VIII. Умови конкретних пакетів і послуг звіряються окремо. | № 2168-VIII · № 1053-IX · № 2145-VIII

[14] Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження» № 3447-IV; спеціальні ветеринарні й місцеві вимоги перевіряються за предметом заходу. | Офіційний текст

[15] Закон про протимінну діяльність № 2642-VIII; Національна стратегія протимінної діяльності до 2033 року, розпорядження КМУ № 616-р від 28.06.2024. Стратегічний горизонт не дорівнює гарантії фінансування або повного очищення до визначеної дати. | Закон · Стратегія

[16] Закон «Про зайнятість населення» № 5067-VI, зокрема стаття 30; урядові порядки № 207 від 20.03.2013 та № 264 від 24.03.2023. | Закон · № 207 · № 264

[17] Закон про державну допомогу суб'єктам господарювання № 1555-VII; інвестиційні й кредитні механізми, зокрема Закон № 1116-IX та порядок КМУ № 28 від 24.01.2020. | № 1555-VII · № 1116-IX · № 28

[18] Закупівельне законодавство: Закон № 922-VIII, особливості № 1178 та акт № 4888-IX; перевірити чинність і перехід між режимами. Для охоплених міжнародними зобов'язаннями закупівель також перевіряється Угода СОТ про державні закупівлі (GPA). | № 922-VIII · № 1178 · № 4888-IX · GPA

[19] Податковий кодекс № 2755-VI та Бюджетний кодекс № 2456-VI; підстави пільг, бюджетні призначення, запозичення, гарантії та зобов'язання. | Податковий кодекс · Бюджетний кодекс

[20] Кримінальний, Кримінальний процесуальний та Кримінально-виконавчий кодекси; законодавство про пробацію й амністію. Для конструкції реінтеграції перевіряються, зокрема, статті 59-1, 75, 81-1, 336, 401, 407 та 408 КК, а не лише назва бажаного механізму. | КК · КПК · КВК · Пробація

[21] ЄКПЛ, Протокол № 4, стаття 2; Конвенція МОП № 29 про примусову працю, стаття 2; Закон № 3857-XII про виїзд і в'їзд громадян. Посібник Секретаріату ЄСПЛ є аналітичним матеріалом, не самостійним обов'язковим рішенням суду. | ЄКПЛ і протоколи · Посібник ЄСПЛ · Конвенція МОП № 29 · № 3857-XII

[22] Закон «Про міжнародні договори України» № 1906-IV та законодавство про систему виконавчої влади; міжнародний мандат потребує згоди й належного оформлення. | № 1906-IV

[23] Закон «Про санкції» № 1644-VII та застосовні національні й міжнародні обмеження. Чинні обмеження застосовуються у відповідних юрисдикціях; концепція не створює винятків або дозволів на їх обхід. | Закон · Постанова № 426

[24] Закон «Про запобігання корупції» № 1700-VII; статті 27–29 та визначення приватного інтересу. | Офіційний текст

[25] Закон «Про державну службу» № 889-VIII; оцінювання, звітування та правові наслідки перевіряються для відповідної категорії посад. Окремо застосовується Закон про місцеве самоврядування № 280/97-ВР. | № 889-VIII · Місцеве самоврядування

[26] Закон «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX; взаємодія органів, мотивування та адміністративне оскарження з урахуванням меж застосування. | Офіційний текст

[27] Закон «Про захист персональних даних» № 2297-VI та Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII; правомірність обміну й захист не скасовуються резервуванням. | № 2297-VI · № 2163-VIII

[28] Кодекс законів про працю, зокрема стаття 31; Закон № 2136-IX про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Спеціальні правила не вважаються необмеженим дозволом змінювати будь-які обов'язки. | КЗпП · № 2136-IX

[29] Закон «Про критичну інфраструктуру» № 1882-IX; галузеві правила експлуатації й захисту та чинні процедури публічних інвестицій. DREAM і Prozorro є інструментами організації та прозорості, не гарантією фінансування. | Закон · DREAM · Prozorro

[30] Кодекс адміністративного судочинства та Закон про безоплатну правничу допомогу № 3460-VI; порядок захисту, повноваження суду та коло отримувачів перевіряються за предметом. | КАС · № 3460-VI

[31] Виборчий кодекс № 396-IX, зокрема статті 15–18; постанова ЦВК № 1 від 07.01.2026 про пропозиції щодо законодавчого врегулювання післявоєнних загальнодержавних виборів. Пропозиції ЦВК не тотожні ухваленому спеціальному закону. | Кодекс · Постанова ЦВК

[32] ЦВК, «Часті запитання»: офіційне роз'яснення щодо відсутності передбаченого виборчим законодавством дистанційного інтернет-голосування. Переглянуто 01.11.2026; роз'яснення не замінює закон. | Офіційна сторінка

[33] Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2017)5 про стандарти електронного голосування. Міжнародний орієнтир для оцінки, не дозвіл на проведення українських виборів через застосунок. | Офіційне повідомлення й документи

[34] Світовий банк, Уряд України, Європейська Комісія та ООН. RDNA5, 23.02.2026, станом на 31.12.2025. Оцінка потреб відновлення, не бюджет концепції. | Офіційне повідомлення

[35] Офіційний портал петицій до Кабінету Міністрів та статут Національного інституту стратегічних досліджень. Вибір адресата звернення не передає йому законодавчих, судових або інших чужих повноважень. | Петиції до КМУ · Статут НІСД

21.4. Підтверджені дані та відкриті параметри

Спільна оцінка RDNA5, оприлюднена 23 лютого 2026 року, оцінює потреби відновлення й відбудови України станом на 31 грудня 2025 року майже у 588 млрд доларів США на наступне десятиліття. Це оцінка потреб, не забезпечене фінансування, не вартість саме цієї концепції та не остаточний облік подальших руйнувань. Для проєктів потрібні актуальні обстеження, ціни й джерела коштів. [34]

Чисельність отримувачів нових виплат, загальна ціна програм, точний строк обов'язкового резерву, кількість майбутніх вакансій, обсяг повернення громадян, розміри стипендій, ваги критеріїв відбору та готовність партнерів фінансувати заходи не встановлені. Орієнтири 50 000 гривень щомісяця протягом трьох місяців, до року адресної допомоги родинам зниклих, чотири місяці спеціальної затримки, п'ять

років реінтеграції та 10 000 гривень орендної підтримки є різними параметрами різних пропозицій, не взаємозамінними ставками.

Подальше нормативне опрацювання має називати конкретну норму, редакцію, правову перешкоду та необхідне виправлення. Законодавча заборона відрізняється від політичної незгоди або репутаційного ризику. Неперевірений виняток не слід називати підтвердженим, а відсутність знайденого документа не доводить відсутності державної роботи. Редакційне зменшення ризиків не є юридичним висновком про повну безризиковість публікації чи реалізації.

22. Підсумкова пропозиція

Для України потрібен не лише перелік окремих добрих намірів, а узгоджена державна логіка переходу, яка пов’язує припинення активних бойових дій із захистом держави, добробутом людей, реальними робочими місцями, відновленням територій та стійкими міжнародними гарантіями. Важливо завчасно визначити, що відбувається першого дня, у перші місяці, протягом наступних років та в разі, якщо умови знову погіршуються.

Пропонується провести міжвідомчу й незалежну експертну оцінку цієї та інших суспільних концепцій, зіставити їх із чинними державними програмами й підготувати для відкритого обговорення комплексний сценарний план. Такий план має містити не лише цілі, а й юридичні передумови, джерела коштів, чітку відповідальність, показники фактичного результату і право громадян контролювати виконання. Він не може підмінити військові, конституційні, бюджетні чи міжнародно-правові процедури.

Основний принцип простий: безпека дає змогу відбудовувати країну; відбудова створює роботу і перспективу; перспектива повертає людям можливість обирати життя в Україні. Готувати таке майбутнє потрібно до того, як воно стане нагальною потребою.

Використання навіть частини запропонованих механізмів може бути самостійним результатом фахового розгляду. Головне завдання полягає в завчасному формуванні практично придатної перспективи: збережена безпека, зрозумілий перехід від служби, підтримка потерпілих, робочі місця, дієздатні громади та можливість людей планувати подальше життя без необґрунтованих обіцянок.